

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עדה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

וישלח תשב"ז (חלק ג)

ואתה אפרת הטיב איטיב עמך

- ישוב קושיות הראשונים: למה נתיירא יעקב שְׁמָא יָגֵרם הַחֲטָא ויתבטל ההבטחה. והלא כל דיבור שיצא מפי הקב"ה לטובה, אינו חוזר • למה חילק יעקב גם הצאן והבקר לשני מחנות • אף שיש הבטחה וגם בך יאמינו לעולם, וגם אמונת ה' מוטבע בישראל מתולדה, אכתי יש בחירה שיכולין לקלקל ח"ו האמונה, ולכן נמנה אנכי במנין תרי"ג מצות • דיבור מפורש לא יוכל להשתנות, אבל הנרמז בהדיבור, תלוי לפי הזכות והחובה • ביאור המדרש: שהתפלל יעקב, תורה שאתה עתיד ליתן על הר סיני, מי יקרא בו • באגדות הש"ס טמונים ונסתרים יותר הסודות מבזוהר הקדוש • שְׁמַח ה' בְּמַעֲשָׁיו, לראות נחת מישראל, שעוסקים בעבודתו וניצולין מכל צרה • זוהר הקדוש: התפילות של יעקב היו על דורות בדוחקא דגלוּתא בתְּרָאָה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ה לפ"ק

לשון קדשו - קונטרס ריד (חלק ג)

לשון קדשו:

929-522-1515

072-3275205 :ארץ ישראל
0330-350-3110 :ענגלאנד
718-650-2970 :פעקס

דרוק 1 דערנאך **985** פאר די **רעקארדינג** פון די וואך. פאר הערות דרוק **3**

קול אוצר יהודה ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
7-9-2-1-8#

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יחזקאל שרגא כהנא הי"ו
לנישואי בתו - עב"ג החתן אברהם יהודא נ"י
בן הר"ר יואל באנדא הי"ו (ב"ר עקיבא)

הרב יואל ווייס שליט"א (ב"ר נפתלי)
לנישואין בנו החתן שלום נ"י - עב"ג בת
הרב אלעזר מנחם פילאפף שליט"א

הר"ר אהרן הלוי מאנדל הי"ו
לנישואי בנו החתן דוד יודא נ"י - עב"ג בת
הר"ר משה עמרם הערמאן הי"ו

הר"ר טובי' גדלי' הארטמאן הי"ו
לנישואי בתו - עב"ג החתן אברהם נ"י
בן הר"ר יהושע האלפערין הי"ו

הר"ר **יואל אקערמאן** הי"ו (ב"ר יוסף)
לנישואי בנו החתן **זעליג נ"י** - עב"ג בת
בן הר"ר **ישראל משה מאיר ניימאן** הי"ו

הר"ר יצחק אהרן ברייער הי"ו
לנישואי בנו החתן שמעון נ"י
עב"ג בת הר"ר נפתלי יואל סופר הי"ו

הר"ר אברהם זילבערשטיין שליט"א
לאירוסו בתו - עב"ג החתן ישראל איסר נ"י
בן הר"ר חיים שווארמטץ שליט"א (ב"ר שמשון)

הר"ר פנחס דוד גליק הי"ו
לאירוסי בתו - עב"ג החתן יודא נ"י
בן הר"ר זלמן גלויבער הי"ו

הר"ר **יואל מרדכי פערלשטיין** הי"ד
לאיורוסו בנו החתן **ישעי' נ"י** - עב"ג בת
הר"ר **זלמן לייב יאקאבאוויטש** הי"ד

ה"ר"ר **משה מנחם בארמינקא** הי"ו לאירוסית בתו
עב"ג החתן **יואל** נ"י בן ה"ר **טובי' פריש** הי"ו
ונברך אותו ברכת תודה, על עזרתו המרובה בעיה"ק ירושלים תובכ"א

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזִבְרוֹן •

הרה"ח המופלג בתורה, פיזר נתן לאביונים, רחים ומוקיר רבנו,
דבוק ומקושר לרביה"ק זי"ע, וזיכה את הרבים בהענקת דברי
תורתו ששמע מפה קדשו כמה שנים לטובה

רבי שמואל ז"ל אבערלאנדער

ב"ר אליעזר ע"ה
נפטר י"ב כסלו תשע"ה

הרה"ח איש חי ורב פעלים, כיבד את ה' מגרנו, פעל רבות לעזרת אחב"י במדינת אונגארן, ובתיקון קברי צדיקים, תגדל בצל רביה"ק ומשנתו והנהגתו לא מש מפיו כל ימיו

מוה"ר שלמה ז"ל בערקאוויטש

ב"ר אריה (לייב'לע) ז"ל
נפטר ט"ז כסלו תשע"ט

הרה"ח רבי
משה אפרים
 ב"ר ארי' ז"ל
 הערשקאוויטש

Ko/Satmar.com

א

קנישיות ודקדוקים בתחלת הפרשה

הקדמה לקושיא א

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לִפְנֵי אֶל עֶשָׂו אָחִיו, אֲרֻצָּה שְׂעִיר שָׂדֶה אֲדוֹם.
דער מדרש זאגט*, זה שאמר הכתוב (תהלים יז, ג) קִנְיָמָה ה' קִנְיָמָה פְּנֵי הַכְרִיעָהּ, פְּלִטָה נִפְשִׁי מִרְשָׁע תְּרַבֵּף. (והכוונה שהתפלל יעקב תפלה זו, להכריע כחו של עשו).
דארף מען פארשטיין וואס איז דער פֿשט.

ב

קושיא א

להבין דיוק הלשון קדמה 'פֿניו', לפי דרשת המדרש דקאי על עשו

(א) (קודם) וואס איז דער קדמה 'פֿניו', (לשון) 'פֿניו' (דייקא).

ג

קושיא ב

ובלשון הכריעהו, מפרש במדרש 'שוברו'. ויש להבין
למה נאמר על שבירה לשון המורה גם על הכרעה

(און אויף) הכריעהו, זאגט דער מדרש* [פֿשט], שוֹבְרָהּ.

(ב) לכאורה (אויב) ער וויל זאגן שוֹבְרָהּ, דארף ער גראד־זאגן א לשון הכריעהו?
(והרי לשון) 'הכריעהו' האט דאך אסאך טייטשן, [און] אין פֿשטות איז דאך [עס טייטש אן]
הכרעה, עפעס ווי א מְכַרֵּעַ [בין שני צדדים או משקלים].
[און] אפילו אז איך קאן טייטשן - ס'האט אויך א מְקוֹרֵי - [דהוא] לשון פֿריעה
[ושבירה], מ'קאן טייטשן אזוי. [אָבער] וואס דארף מען זאגן עפעס אַזאַ לִשׁוֹן [שממעו]
גם לשון הכרעה].

דאס מוז מען דאך מיינען 'נאך עפעס', אז מ'זאגט אַזאַ לִשׁוֹן.

ד

קושיא ג

בהלשון פֿלטה נפשי מִרְשָׁע תְּרַבֵּף, מביא המדרש כמה פשטים. ונבאר עוד לדרכינו

(ובאומר) פֿלטה נפשי מִרְשָׁע תְּרַבֵּף, וואס איז דאס 'תְּרַבֵּף'. [איז] דריי פֿשטים זאגט
ער דאָרט [במדרש]*.

(א) [פֿלטה נפשי מאתו רשע שהוא בא מכחה של אותה התְּרַבֵּף, שנאמר] על תְּרַבֵּף תַּחֲיָה.

(ב) און [מאתו רשע שהוא] עתיד ליפול בְּתֻרָב.

(ג) און [מאתו רשע] וואס ער איז דער תְּרַבֵּף שֶׁל עוֹלָם.

[ונבאר עוד לדרכינו מה שיש לרמוז בלשון 'תְּרַבֵּף'].

[וגם לקשר הסיפא דקרא עם רישא דקרא, לפי דרשות המדרש].

* בבראשית רבה (עה, א): וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לִפְנֵי ר' פנחס בשם ר' ראובן פתח, קומה ה' קדמה פניו הכריעהו, פֿלטה נפשי מִרְשָׁע תְּרַבֵּף וכו'. קדמה פניו, קדמיה לְיִשְׁעָא עד לא קְדַמְיָנָה. ○ הכריעהו, הכריעהו לכף חובה, שוֹבְרָהּ, היך מה דאת אמר (תהלים כ ט) הָמָּה כָּרְעוּ וְנִפְלְאוּ וגו'. ○ פֿלטה נפשי מִרְשָׁע תְּרַבֵּף, פֿלטה נפשי מאתו רשע שהוא בא מכחה של אותה החרב, שנאמר (בפרשתן כו, מ) וְעַל תְּרַבֵּף תַּחֲיָה. דבר אחר, פֿלטה נפשי מאתו הרשע שהוא חרבך, שבו אתה רודה את עולמך. רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר, פֿלטה נפשי מאתו הרשע שהוא עתיד ליפול בחרבך, הדא הוא דכתיב (ישעי' לז, ה) כִּי יִהְיֶה בְשָׁמַיִם חֲרָבִי.

ב פירוש: דוקא.

ג כמו שהביא במדרש מהפסוק הָמָּה כָּרְעוּ וְנִפְלְאוּ.

ח

קושיא ו

בפסוק וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמֹר, מפרש רש"י דרך הכתוב לקרוא שוורים הרבה בלשון יחיד. אמנם יש לבאר עוד למה דייקא הכא נקט הכתוב לשון יחיד בזה

וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמֹר צֶאֱן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה. זָאָגַט רש"י, און דער מדרש זאָגט^ה, ס'איז דער דָּרָךְ אַז מ'רופט אָן אַסאַך שוורים רופט מען אָן [כלשון] איין שור. (ו) לכאורה ס'איז [טאקע] דער דָּרָךְ, פונדעסטוועגן אָבער ס'שטייט דאָך אויבן ויפְרָן הָאִישׁ [מֵאֵד מֵאֵד], וַיְהִי לוֹ, ער האָט געהאַט עבְדִּים [ושפחות], צאן ובקר וגמלים וַחֲמֵרִים, שטייט [דאָרט] אַ לשון רבים. [וכן דרך הכתוב] איבעראַל. ער האָט דאָך געהאַט אַסאַך. וואָס דאָרף ער זאָגן איינס. [דאָס] מוז דאָך אויך האָבן אַ טעם, פאַרוואָס כאַפּט ער עפעס אָן דעם לָשׁוֹן.

ט

קושיא ז

ובמדרש דורש עוד בפסוק זה, שור זה משוח מלחמה, חמור זה מלך המשיח, צאן אלו ישראל. ויש להבין לאיזה צורך שלח להודיע לעשו כל זה

אין מדרש^ה שטייט נאָך עפעס אנדערש, [דקאין] אויפן מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ. צאן אלו יִשְׂרָאֵל, חמור מיינט מען דעם מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ, און [וְעֶבֶד] וְשִׁפְחָה אלו יִשְׂרָאֵל. רעכנט ער אויס די פסוקים [שמוכחים על זה]. אינגאנצן שטייט ער אַלעס אויף לַעֲתִיד, אויף די אַלע זאכן וואָס ער [יעקב] וועט האָבן לַעֲתִיד, ער האָט אים באַפוילן^י [כל זה לעשו, לומר לו על ידי המלאכים].

(ז) [וצריך ביאור] וואָס האָט ער אים 'דאָס' געהאַט צו באַפעלן, לכאורה. [והרי] ער האָט [נאָר] זיך געוואָלט מַכְנִיעַ זיין און בעטן [חנינה, וכאמרו וְאֶשְׁלַחָה] לְהַגִּיד לַאֲדֹנָי לְמַצָּא חֵן בְּעֵינָיֶךָ, [ואם כן] וואָס האָט ער עפעס באַפוילן [וועגן] מְשִׁיחַ^י. און איבערהויפט נאָך פאַר עשׂוֹן^י [שהוא עתיד להתבטל לעתיד].

טו

קושיא יב

בגמרא הקשו למה נתיירא יעקב, והלא כבר הובטח בשמירה. ומתרץ שאמר שְׁמָא יִירוֹם הַחֲמָא. וסיים עלה בגמרא, כיוצא בו ראויים היו ישראל לעשות להם נס בביאה שניה שבימי עזרא, כמו בביאה ראשונה בימי יהושע, אלא שגם החמא ויירא יעקב מאד ויִצַר לוֹ, ער האָט זיך געפאַרכטן, [ויחץ את הָעָם וגו'] לשני מחנות.

יז

די גמרא זאָגט אין ברכות^ה, רב אידי רמי, כתיב (ויצא כח, טו) וְשִׁמְרִיתִיךָ בְּכָל אֲשֶׁר

^ה ברש"י (לב, ו): שור וחמור. דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור. אדם אומר לחבירו בלילה קרא התרנגול, ואינו אומר קראו התרנגולים.

^ה בבראשית רבה (עה, ו): וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמֹר וגו'. ר' יהודה, ור' נחמיה, ורבנן. ר' יהודה אומר, משור אחד יצאו שוורים הרבה, ומחמור א' יצאו חמורים הרבה. ר' נחמיה אמר, לישנהוין דְּבִרְיָתָא היא, חמורתא, גמלתא. רבנן אמרי, שור זה משוח מלחמה, שנאמר (ברכה לג, יז) בְּכֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ, חמור זה מלך המשיח, שנאמר (זכרי' ט, ט) עֲנִי וְרֵכֶב עַל חֲמֹר וגו', צאן אלו ישראל, שנאמר (יחזקאל לד, לא) וְאֶתְּן צֹאנִי צֶאֱן מְרִיעִיתִי, וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה [אלו ישראל, שנאמר] הִנֵּה קְעִינִי עֲבָדֶיךָ אֶל יָד אֲדֹנָיִיכֶם [נפעיני שפחה אֶל יָד גְּבוּרָתָהּ כֵּן וגו'], חֲנָנִי ה' חֲנָנִי (תהלים קכג, ב-ג).

^י בפרשת ויצא (ל, מג): ויפְרָן הָאִישׁ מאד מאד, וַיְהִי לוֹ צֶאֱן רְבוֹת, וְשִׁפְחוֹת וְעֶבְדִּים, וגמלים וחמורים.

^י כלשון הכתוב 'ויצו' אָתָם לֵאמֹר כֹּה תִאֲמְרוּן וגו'.

^ה בגמרא ברכות (ד,): תנא משמיה דרבי יוסי, למה נקוד על לולא [הַאֲמַנְתִּי לְרִאּוּת בְּטוֹב ה'] [תהלים כז, יג] [פירש"י: נקוד על לולא, לדרוש את הנקודה שהיא ממעטת את משמעות הכתוב, לומר שלא דבר ברור היה לו לראות בטוב ה': לולא לשון אִם לא, כמו 'לולי' אֶלְקִי אָבִי וגו' הִיָּה לִי ויִצָּא אִם לא, מב], אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם מובטח אני בך

תלך, און דאָ שטייט וויראָ יעקב, דער בורא כל עולמים האָט אים צוגעזאָגט אַלעס (לשומרו ולהצילו), און ער האָט זיך אַלץ געפאַרעכטן.

ענטפערט די גמרא, שמא יגרום החטא.

[און] ווי רש"י זאָגט^ט [בפסוק] קִטְנֹתִי מִכָּל הַחֲסִדִּים וּמִכָּל הָאֲמֹת, נתמעטו זכויותי דורך די נסים, איבערדעם האָב איך מורא שמא יגרום החטא, איך האָב געזינדיגט.

[וממשיך הגמרא] כיצא בו איז ראויים היו ישראל לעשות להם נס בימי עזרא, כמו בימי משה. אַזוי ווי ס'שטייט (בשלח טו, טז) עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ ה' [זו ביאה ראשונה], עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קִנְיָתָ [זו ביאה שנייה], די ביאה שנייה [בימי עזרא] האָט געדאַרפט צו זיין אַזוי ווי ביאה ראשונה [בימי משה], אלא שגרום החטא.

יח

ונתקשו הראשונים והאחרונים האך שיך שמא גרם החטא, והלא אמרו דכל דיבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אינו חוזר

(יב) פלאגן זיך דאָך אַלע [בענין מה שאמרו שמא יגרום החטא].

ס'איז אַן אַרִיכוּת גָדוֹל [בדבר] ראשונים ואחרונים, נאָך דער רמב"ם^ט, און נאָך ראשונים^י, [דהלא] ס'איז אַ פֿלל גָדוֹל^א – [ווי קען זיין אז] כ'האָב מורא שמא יגרום החטא [והלא כלל גדול הוא כן] – כל דיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא 'לטובה', איז דאָך אינו חוזר. ווי קען דאָס זיין [שיגרום החטא, והלא כן] זאָגט דאָך די גמרא אַ פֿלל.

יט

וגם מצינו דבכך הוא המבחן לנביא, שאם יאמר דבר מפי הקב"ה ולא

תקיים, בורא הוא נביא שקר. ואם שיך שיגרום החטא, מה ראה ממבחן זו

[און] אַ נְבִיא ווערט דאָך אויספרובירט מיט דעם [לדעת אם הוא נביא אמת. וכדתיב (דברים יח, כא-כב)] וְכִי תֹאמַר בְּלִבְכֶּךָ אֵיכָה נִדְעַ [אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר] לֹא דִבְרֹה ה', [אָשֶׁר יִדְבֵּר הַנְּבִיא בְּשֵׁם ה' לֹא יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא, הוא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרֹה ה' בְּדוֹן דִּבְרוּ הַנְּבִיא]. אַז ער זאָגט לְטוֹבָה, און ס'ווערט נישט מְקוּיִם, איז אַ סימן ער איז אַ נְבִיא שֶׁקֶר.

[אַזוי זאָגט] דער רמב"ם אין [הלכות] יסודי התורה^ב, און אין די הקדמה פון [סדר]

שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו, שְׁמָא יִגְרוֹם הַחֲטָא [תירוצא הוא, לעולם מוחזק בידו שהוא חסיד, וזה שספק בידו אם יִרָאָה טוב ה', לפי שהיה ירא שְׁמָא יִחַטא ויגרום החטא מלאות בטוב]. • כדרכי יעקב בר אידי, דרבי יעקב בר אידי רמי, כתיב וְהָיָה אֲנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמִרְתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ, וְכִתִּיב וַיִּירָא יַעֲקֹב מֵאֵד, אמר שְׁמָא יִגְרוֹם הַחֲטָא [שמא אחר הבטחה חטאת]. כדתינא [שהחטא גורם שאין ההבטחה מתקיימת], עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ ה' עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קִנְיָתָ [בשלח טו, טז], עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ ה' זו ביאה ראשונה [שכאן בימי יהושע], עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קִנְיָתָ זו ביאה שנייה [כשעלו מגלות בבל בימי עזרא], מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל ליעשות להם נס [לבוא ביד רמה] בימי עזרא, כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרום החטא [ולא הלכו אלא ברשות כורש, וכל ימי מלכי פרס נשתעבדו להם, לכורש ולאחשוורוש ולדריוש האחרון].

^ט ברש"י (לב, יא): קִטְנֹתִי מִכָּל הַחֲסִדִּים. נתמעטו זכויות, על ידי החסידים והאמת שעשית עמי. לכך אני ירא שמא משהבטחתי נתלכלכתי בחטא, ויגרום לי להמסר ביד עשו: ומִכָּל הָאֲמֹת. אמתת דברך, ששמרת לי כל ההבטחות שהבטחתי.

^י ומהם בחידושי המאירי (ברכות ס).

^א כמבואר בגמרא ברכות (י:). אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה, אפילו על תנאי, לא חוזר בו. מנא לו, ממה רבינו, שנאמר (דברים ט, יד) הִרְף מִמֶּנִּי וְאֲשַׁמְדָּם וגו' וְאָעֲשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי עָצוּם, אף על גב דבעא משה רחמי עלה דמלתא ובטלה, אפילו הכי אוקמה בזרעיה, שנאמר (דברי הימים א' כג, טו-יז) בְּנֵי מֹשֶׁה גָּשׁוּם וְאֶלְעָזָר [וגו'] וְיִהְיֶה בְנֵי אֶלְעָזָר רְחֻבִּיהָ הָרָאשׁ וְגו', וְכֵן רְחֻבִּיהָ רְבֹו' [לְמַעַלָּה] וְגו', ותני רב יוסף למעלה מששים רבוא וכו'.

^ב ברמב"ם (יסודי התורה י: ד): דברי הפורענות שהנביא אומר וכו', אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו, ואין אומרים הנה דיבר ולא בא, שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הריעה, ואפשר שעשו תשובה ונסלח

זרעים^י [מקשה קרשיא דלעיל. ואם שייך שיגרום חטא לבטל ההבטחה, א"כ איתרע חזקת הסימן בזה].

כ

והרמב"ם מחלק בזה, דאם נצטווה הנביא להגיד דבר לאחרים, או אין שייך בו חזרה, ובכך הוא מבחן הנביא. אבל בהבטחה הנוגע להנביא עצמו בלבד, שייך בו חזרה אם יגרום החטא

[און] **דער רמב"ם** [בהקדמה לסדר זרעים] וויל זאָגן אַ חילוק, [דענין] 'שמא יגרום החטא' הוא רק אצל] אַ זאך וואָס מ'האָט געזאָגט פאַרן נביא אליין.
ווען מ'זאָגט פאַר יענעם, [ווען] אַ נביא איז מַצְוָה [צו זאָגן] פאַר אַן אנדערן, איז נישט פאַרהאַנדן מ'זאָל חַרְטָה האָבן. פאַרוואָס, פֿדי מ'זאָל נישט זאָגן [אז] ער איז חלילה אַ נביא שָקֵר, מ'זאָל נישט פאַרדאַרבן די [חזקת] נְבוּאָה.
אַבער אַז מ'זאָגט [אַ הבטחה] אויפֿן נביא, פאַר אים אליין, ביי 'אים' קען יאָ זיין אַ חזרה. אַזוי זאָגט דער רמב"ם דעם חילוק.

כא

אמנם כבר הקשו על חילוק הרמב"ם, דהרי הגמרא מסיים כיוצא בו לענין הבטחת ביאה השניה כימי עזרא, שזה היה נוגע לאחרים, ואמרו שגם החטא בזה

[אמנם] **פרעגן זיי דאך** [אויף] **אים אַלע זייער האַרב.**
[דהלא] **די גמרא זאָגט דאָך**^י **כיוצא בו** [היו ראויים לנס כימי עזרא שנאמר] **עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ ה'.** און 'דאָס' איז דאָך שוין געווען פאַר אידן געווען, דאָס איז דאָך 'נישט' געווען פאַר אים אליין.

להם, כאנשי נינוה [נדכתיב (וינה ג, י) וַיֵּרָא הָאֱלֹקִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדְּרָם הָרָעָה וַיִּנָּחֵם הָאֱלֹקִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דָּבַר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה], או 'שְׁמָלָה להם', כחזקיה (מלכים ב' כ, ו). אבל אם הבטיח על טובה ואמר שיהיה כך וכך, ולא באה הטובה שאמר, בידוע שהוא נביא שקר, שכל דבר 'טובה' שישגור הקל אפילו על תנאי, אינו חוזר וכו'. הא למדת שבדברי הטובה בלבד יבחן הנביא. הוא שירמיהו (בפרק כח) אמר בתשובתו לחנניה בן עוזר, כשהיה ירמיה מתנבא לרעה וחנניה לטובה, אמר לו לחנניה אם לא יעמדו דברי אין בזה ראייה שאני נביא שקר, אבל אם לא יעמדו דבריי יודע שאתה נביא שקר, שנאמר אף שָׁמַע נָא הַדָּבָר הַזֶּה וגו' הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִנְבֵּא לְשִׁלּוֹם בְּבֹא דָבָר הַנְּבִיא יוֹדֵעַ הַנְּבִיא אֲשֶׁר שָׁלַח ה' בְּאָמְתוֹ.

^י **בהקדמת הרמב"ם** לפירוש המשניות סדר זרעים: ובהיות המתנבא הגון לנבואה כפי מה שראוי, נאמר לו הבטיחנו ביעודים והגד לנו דברים מאשר למדך הקב"ה. ויגיד ויבטיח. ואם יתקיימו יעודיו כולם, אז נדע שכל נבואתו אמת, ואם ישקר בה, או נפל אחד מדבריו ואפילו דבר קטן, נדע שהוא נביא שקר. וזה כתוב בתורה בענין הבחינה הזאת, וְכִי תֹאמַר בְּלִבְּךָ אֵיכָבֶד אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דָבָר ה', אֲשֶׁר יִדְבֹר הַנְּבִיא בְּשֵׁם ה' וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא. ○ ונאשר אפרק גדול ראוי לנו לבארו. והוא שהנביא כשיתנבא בצרות ומאורעות לעם שהם חייבים, כגון שיזהירם ברעב או חרב וכו' וכדומה לו, ואחר כן לא יתקיים דבר מן הענין ההוא, ורוחמו מן השמים ועמדו כל עניניהם בשלום ובשלחה, לא יודע בו כזב הנביא, ואין ראוי לומר שהוא נביא שקר, ושיהיה חייב מיתה, מפני שהקב"ה ניחם על הרעה, ואפשר שעשו תשובה וסרו מנאצותם, או איחר גמולם הקב"ה בחמלתו, והאריך אפו להם עד זמן אחר וכו', או ירחם עליהם למען זכויות שקדמו להם. ולא אמר על דבר כזה וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא. אבל אם הבטיח בבשורות טובות שיתחדשו לזמן קצוב, ויאמר בשנה זו יהיה השקט ושלחה, והיו בה מלחמות, או יאמר שנה זו תהיה גשומה וברוכה, ויהיה בה רעב ובצורת, וכדומה לו, נדע שהוא נביא שקר, והתקיים ביטול טענתו ושקריו. ועל זה אמר הכתוב בְּדוֹן דָּבָר הַנְּבִיא, לא תגור מִמֶּנּוּ, רצ"ל אל יפחידך ואל יבהילך מלהרוג אותו, אמונתו וישרו וחכמתו, אחרי אשר מלאו לבו להעיד דבר גדול כזה ודיבר סרה על השי"ת. שהקב"ה כשיבטיח 'אומה' בבשורות טובות על ידי נביא, אי אפשר שלא יעשה, כדי שתתקיים נבואתו לבני אדם. והוא מה שאמרו ע"ה כל דבר שיצא מפי הקב"ה לטובה, אפי' על תנאי, אינו חוזר בו. ○ אבל ענין פחד יעקב, אחר שבטיחו הקב"ה בבשורות טובות, כמו שנאמר וְהָיָה אֲנִי עִמָּךְ וְשִׁמְרְתִּיךָ כָּל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ, והיה מפחד ימות, כמו שנאמר וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵא לוֹ, אמרו חכמים ז"ל בענין ההוא, שהיה מפחד מעון, שמא יהיה גורם לו מיתה, והוא מה שאמרו (ברכות ד.) קסבר שמא יגרום החטא. יורה זה שהקב"ה יבטיח בטובה, ויגברו העונות ולא יתקיים הטוב ההוא. ויש לדעת שענין זה אינו אלא בין הקב"ה ובין הנביא, אבל שיאמר הקב"ה לנביא להבטיח בני אדם בבשורה טובה, במאמר מוחלט, בלא תנאי, ואחר כך לא יתקיים הטוב ההוא, זה בטל ואי אפשר להיות. בשביל שלא יהיה נשאר לנו מקום לקיים בו אמונת הנבואה, והקב"ה נתן לנו בתורתו עיקר, שהנביא יבחן כשיאמנו בהבטחותיו. [ועיי'ש עור].

כב

דער בעל עקידה אין פרשת שופטים" איז מאריך [דערין], און ווענדט אויך אָפּ [דברי הרמב"ם בענין אופן הבחנת הביא].

י' בעקידת יצחק פרשת שופטים (שער צו), האריך מאוד בזה, וז"ל (במקצו): כל אשר ראינו דבריהם בפירוש ההבחנה הזאת, אשר בין הדבר אשר דברו ה' ואשר לא דברו, נבוכו בו מאד וכו'. והנה הרש"י ז"ל לא מצא לכתוב הזה שום מענה, רק שהוא רומז לא העתיד להיות בימי ירמיהו וחנניה בן עזור וכו'. והרמב"ן ז"ל וכו'. אמנם הרמב"ם ז"ל בספר המדע, ובפתיחת המשנה, המציא הבדל גדול בין הייעוד הנבואי אל הטוב ובין הייעוד אל הרע, ואמר כי הייעוד הרע אפשר שישבו ממנו כמעשה נינוה (ינה ג) וכדומה, אמנם הייעוד הטוב לא יחזור בו לעולם. ולכן מאמר אֲשֶׁר יִדְבֵּר הַנְּבִיא בְּשֵׁם ה' וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא כו', ידבר בייעודים הטובים, כי ברעים אינה ראייה, אחר שאפשר לחזור. ומצא סמך לזה ממאמר ירמיהו לחנניה בן עזור וכו'. והסמך עצמו בסמך של דרשות חשבם כמכריחים זה הדעת, כמה שאמרו כל מדה טובה שישארה מאת הקב"ה אפילו על תנאי היא אכן וכו'. וכמה את תמה מדבריו ז"ל שערך על הדרוש ועשה מעצם הספק הכרח להחירו, מלבד מה שנדחק בפירוש הכתובים דוחקים, נלאה הדעת לסובלם, בשומו הכתוב הזה שאנו בביאורו בייעוד הטוב דוקא, ומן הראוי שיותן אות לכשייעד הרע גם כן וכו'. וכל שכן שהדבר כבד מאד לאומרו, שלא יהיה ה' יתעלה נאמן בדברו אשר יאמר לנביא בינו לבין עצמו, כמו אם יאמר אותו על ידי אמצעי, והא בכדומה לזה אמרו (קידושין סה:) סהדי לשקרי עבדי. וכבר הקשה עליו הרב רבי לוי בן גרשום ז"ל בספר מלחמות [ה'], ואמר כי עדיין תשאר השאלה, למה יחזור בטוב היוצא מפי עצמו, ולא בטוב המיועד על פי שליח. ועוד שכבר נמצא טוב מיועד על פי שליח שחזר בו, והוא שנאמר לכללות האומה על ידי דוד, וְלֹא יִסְפּוּ בְנֵי עֹזְקָה לְעֻנְתּוֹ (שמואל ב' ז), וכו', ואמר שהכתוב האומר וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא הוא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דָבַר ה', יתקיים בדברים שאינן תלויין בתנאים נסתרים, כמו שיאמר אם יקרה כך יהיה כך, וקרה כך ולא היה. או בדברים ההויים בעת ההיא או בעתידות, בענינים שאין בהם טוב ורע לאיש מהאנשים, או באומות, הכאות עם הייעודים. אמנם שם בספר מלחמות וכו' סבר וקביל שיש הבדל בייעודים בין טוב לרע, אלא שנתן הבדל גם כן בין הנבואות, רצוני כשתהיה הנבואה אשר מפאת הסודר השמימי, ובין שתהיה מפאת ההשגחה האישית, כי כשתהיה מפאת הסודר השמימי, אחר שתכלית הודעת הרע הבא מצדה לבני האדם, הוא להזהירם שלא יבא עליהם, יתכן שגייג כשיגיע התכלית שהוא תקון מעשיהם. אמנם הטוב המסודר לבא על איש מהאנשים, הוא רחוק שלא יבא, לפי שהבחירה הושמה לאדם לתקן אבל לא לקלקל, ושמזה הצד תושלם בחינת הנביא, כי כשלא הגיע הטוב אשר ייעד יתאמת שאינו נביא, שאם היה זה הטוב מסודר מצד הגרמים השמימיים הוא רחוק שלא יגיע. והוא מאמר ירמיהו וכו'. ואולם שאפילו הגיע הטוב ההוא, לא יתאמת מפני זה שהמגיד יהיה נביא, כי יתכן שישלם לו זה בקסם או בחלום. אמנם כאשר יהיה מפאת ההשגחה האישית, אשר הוא מיוחס אל ההשגחה האלקית בלי אמצעי, אף על פי שלא יפורש בו תנאי יובן בקשר תנאי בלי ספק, וחייב שישתנה לפי קיום התנאי או בטולו וכו'. ופחד יעקב וזולתו מהמובטחים, ומה שאמרו רבותינו ז"ל אפילו על תנאי, שזה יובן כשלא יהיה התנאי בעצמות הדבר, כמו וְעַתָּה הִנֵּיכָה לִי גֹו' (תשא לב, י), שאין מן הראוי שבעבור שהתפלל עליהם כמו שחייב, יפסידו שכרו הטוב. והנה הרב י' חסדאי ז"ל בכלל הריבוי אשר מהמאמר השני מספרו [אור ה'], הקשה עליו מה שיש בו כדאי לדחות סברתו זאת. אחת, כמה שצריך לדחוק הכתוב הזה האומר אֲשֶׁר יִדְבֵּר הַנְּבִיא בְּשֵׁם ה' וְלֹא יִהְיֶה גֹו', כשהיה הטוב ההוא מסודר מפאת הגרמים השמימיים. ואם כן כבר יתנצל הנביא בשיאמר שמה שיעד היה מפאת ההשגחה האישית, המשתנה לפי שנוי מעשה המקבל. ועוד שאפילו נקבל שהטוב ההוא הבא מפאת הגרמים השמימיים הוא רחוק שלא יגיע, מכל מקום אינו נמנע שכבר יספיק רוע בחירת המקבל להיחזק מעליו, והאפשר לא יקרה מהנחנו בטל, וכבר יוכל להתנצל בזה. זה תורף השגותיו. ועם שהספק הראשון אינו צורך על האופן שהניחו, כי הוא כבר העמיד הכתוב ההוא בפירוש התורה בדברים שאין מדרסם להתנות מפאת המקבלים כמו שכתבנו, אמנם יעמוד על זה הספק בדברי ירמיהו עצמו וכו'. ואמר שהכתוב האומר אִיכָּה יָדַע אֶת הַדָּבָר גֹו', ידבר כאשר הנביא יתן אות על אמתו בהתחלת ענינו, כי אז לא נתן להשבוך בשום ענין, בין שיהיה האות בדברים הנתלים מבחינת המקבל או לא וכו'. אמנם ליישב מאמר ירמיהו הנביא אֲשֶׁר יִבְאֵל לְשִׁלּוֹם בְּבֹא דָבָר הַנְּבִיא גֹו', הוצרך להשתמש בהבדל ששם הרלב"ג ז"ל בין הנבואה אשר מפאת ההשגחה האישית, לבין הנבואה אשר תהיה מפאת הסודר השמימיית וכו', ואם כן בבא דבר הנביא ההוא אשר ייחס נבואתו אל ההשגחה האישית, יודע אשר שלחו ה' באמת, כי הוא השליח באמת מבלי אמצעי, ועתה כמו כן בבא דברך הטוב אשר יעדת יופסק ביני ובין, כי אנכי שלוח להגדת רע על ידי אמצעי, והוא הסודר השמימי, ואתה בא מתנבא בלי אמצעי, וזה תורף דבריו וכו'. הן אלה קצות הדברים שנכתבו בזה הענין עד הנה מאשר הגיענו דבריהם, והספקות המשיגות לכל אחד ואחד מהם, מלבד מה שיש להפלא על אלו האחרונים המזכירים מגידי הדברים אשר על ידי הסודר השמימי בלהקת הנביאים, עד שיעטרך הכתוב לתת אות בין שניהם וכו', הנה כבר תחזור הקושיא למקומה, כי לא יחסר כח הנביא הבא בשם ה' בעבור שישכים אל דברו הסודר השמימי, כמו שאחשוב שהיה על דרך האמת מוסכים עם דברי ירמיה בזמן ההוא, כמו שכתבנו בפרשת פקודי שער נ"ו. אמנם אשר ראיתי אנכי הטוב והישר בכל אלו הענינים ומתיישב יפה על הכתובים כולם, הוא כי אין לספק בשום פנים ביסוד ההוא החזק, אשר יסד לנו הקל יתעלה על יד נביאו, באומרו וְגַע

ער ברענגט פון רלב"ג^ט און רב חסדאי^ט [וואָס זיין ווענדן אָפּ דעם רמב"ם, [און] זיי זאָגן אַנדערע פּשָׁטִים, און ער [בעל העקידה] ווענדט דאָס אויך אָפּ. און פּאַרִיכוֹת [האָריכוֹ בזה] דער מזרחי^י און דער גור אריה^י].

אָדבר (ירמיה יח, ז) וְיָרַע אֲדָבָר (שם, ט), אֲשֶׁר יִרְאֶה שְׁעִיִּיקר מִה שְׁכוּנוֹ בְּנִבְוָאָה הַהִיא, הִיָּה לְהוֹדִיעוֹ שֶׁהַטּוֹב הִנְגֹדֹר מֵאֲתוֹ לֹא יִבֹּא עַל כָּל פְּנִים, כְּמוֹ שֶׁאִמַּר (שם, ג, ד) וְאֶרְדָּב בֵּית הַיִּצְוֹר וְהִנֵּה הוּא עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאֲבָנִים, וְנִשְׁחַת הַכְּלִי אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה בְּחֶמֶר בְּיַד הַיִּצְוֹר וְשֶׁבִי וַיִּעֲשֶׂהוּ כְּלִי אַחֵר כְּאֲשֶׁר יִשֶׁר בְּעֵינֵי הַיִּצְוֹר לַעֲשׂוֹת. וְהוּא וְדָאִי מְשָׁל לַהֲשַׁחֲתֹת כְּתוֹת הָאֲנָשִׁים אֶת דְּרָכָם מֵהַתְּחִלָּה וְהַטּוֹב אֲשֶׁר חֲשַׁב עֲלֵיהֶם יוֹצֵרָם, אֲשֶׁר לִסְבֵּחַ זֶה חוֹיִיב שִׁיעֲשֶׂם כְּלִי אַחֵר כְּאִשֶׁר יִשֶׁר בְּעֵינָיו, וְאִמַּר שְׂוִידֵיעֵם הַכְּיֹצֵר הִנֵּה וְגו' (שם, ו), כִּדִּי שְׁלֹא תַּהֲיִינָה לָכֶם הַהֲבַטְחוֹת הָרָאוּשׁוֹנוֹת אֲשֶׁר הוֹבִטְחוּ הָאֲבוֹת עֲלֵיהֶם לְפִוְקָה וּלְמַכְשׁוֹל, לֵאמֹר מַעֲתָה לֹא יוֹכֵל לַהֲרַע אוֹתָנוּ, אֲלֵא שִׁפְחָדוֹ תַּמִּיד, כְּמוֹ שֶׁהָיָה הָאֲבוֹת עֲצֻמָּם וְכָל הַצְדִּיקִים עוֹשִׂים, שְׁמָא יִגְרוּם חֲטָא, וְאֲשֶׁרִי אָדָם מִפְּחָד תַּמִּיד (מְשָׁלִי כח, יד). וְאִמַּרם ז"ל אֲפִילוֹ עַל תַּנְאִי, זֶה יִהְיֶה אִם כְּמוֹ שֶׁאִמַּר הָרָאוּשׁוֹנִים, שֶׁהַתַּנְאִי הָהוּא יוֹתֵר יַחֲיִיב בִּיטּוּלֵוֹ קִיּוֹם הַמַּעֲשֶׂה מִקִּיּוּמוֹ, וְאִם כְּמוֹ שֶׁאִמַּר בְּמִקְוִמוֹת רַבִּים (יִזְמַא עַר. וְעוֹד) שְׁמֵדָה טוֹבָה מֵאֵת הַקְּבִי' מְרֻבָּה, וְכָכָל מְקוֹם שֶׁאֲפִשֶׁר לַהֲתַקִּיִּים לֹא תִשׁוּב רִיקָם וְכו'. ◦ אִמַּנֵּם בְּבַחֲנֵית הַנְּבִיאִי אֵין לָנוּ לַחֲפֹשׁ וּלְדַרְשׁ זֹלָת מִה שִׁכְתָּבָה הַתּוֹרָה בּוֹ, וְהוּא מִה שִׁכְתָּב הַרְמַב"ם ז"ל שֶׁם (בְּהַקְדָּמָה) אֱלֹו דְּבִרִּי, וְבַעֲלִי הַכְּחוֹת אֱלֹו אֵל כִּינוֹ נִפְשָׁם וְלֹא יִתְהַלְלוּ שִׁיעֲדֻקָּה בְּכָל חֻלְקֵי הַדְּבָרִים, אֲבָל אִמַּרְם שְׁוֹאֵת הַשְּׁנָה יִהְיֶה בְּצוּרָת וְשֹׁלָא יִירֵד גֶּשֶׁם כָּלֵל, וְנִמְצָא שֶׁהִיָּה בָּה גֶּשֶׁם מַעֲט, אִו יִאֲמַר שִׁמְחָר יִירֵד גֶּשֶׁם וְנִמְצָא שִׁירֵד לְמַחֲרָת הַשְּׁלִישִׁי וְכִיּוֹצָא בּוֹ וְכו', וְאֵין מִיעוּדֵי הַנְּבִיאִים וְהַבְּטָחוֹתָם כֵּן אֲבָל יִצְדָק הַכָּל עַד מֵלָה אַחֲרוֹנָה, וְלֹא יִפּוֹל דְּבַר מְדַבְּרֵיהֶם לֹא קִטּוֹן וְלֹא גְדוֹל כָּל יָמֵי עוֹלָם, כָּל אֱלֹו דְּבִרֵּי וְעוֹד הָאֵרִיךְ. וְהִנֵּה בִּזְהָרֵי אֵרִיָּה עֲצוּמָה לְבַחֲוֹן כָּל הַנְּבִיאִים שֶׁנִּמְשָׁךְ עֲנִיָּם בִּינֵינוּ, וְעַל טוֹב וְעַל רַע לִקְוָה הוֹכָחָה זֹאת בְּכָל יִיעוּדֵי הַנְּבִיאִים וְכו'. וְזֶה הַמּוֹפֵת הוּא אֲשֶׁר יַחֲדוּהוּ מִתְּקַנֵּי הַתְּפִלוֹת בְּבִרְכַּת הַנְּבִיאִים (בִּרְכוֹת הַהַפְּטָרָה) בְּאִמַּרְם וְנִאֲמָנִים דְּבָרֵיךְ, וְדָבָר אֶחָד מְדַבְּרֵיךְ אַחֲוֹר לֹא יִשׁוּב רִיקָם. אִמַּנֵּם הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת הוּא אֲשֶׁר בְּקִשְׁוֹהוּ אֱלֹו גְּאוּנֵי עוֹלָם, הוּא לַהֲאֲמִין כָּל נְבִיאֵי הַשְּׁנָה, שֶׁהָדָר אֲשֶׁר בְּדִרּוֹ מִי שְׁהוּא נְבִיאִי נִאֲמַת קִיּוֹם עַד כָּל פְּנִים לְעַד לְטוֹב הוּא, כִּי לֹא יִתְכַּן חֻלּוֹף זֶה כָּלֵל מִפְּנֵי חֻלּוֹל ה' וְכו'. ◦ וְאִמַּתוֹת הָעֵנִין הוּא יִתְבָּאֵר כְּשֶׁלֹא נִחְשָׁב זֶה הַכְּתוּב הָאוֹמֵר וְכִי תִאֲמַר בְּלִבְךָ אֵיכָה יִדַּע אֶת הַדָּבָר וְגו', תַּחֲלַת עֵנִין נֹאֹת כּוֹלֵל לְכָל נְבִיאִי וְלְכָל דְּבַר, אֲבָל כִּשְׁנַחֲשַׁבְהוּ עֵנִין מִיּוֹחַד וְנִקְשֶׁר עִם מִה שֶׁלְּמַעֲלָה מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר. וְזֶה כִּי בְּתַחֲלָה אִמַּר נְבִיאִי אֵקִים לָהֶם מְקָרֵב אֲחִיקָם קִמְוָךְ וְנִתְתִּי דְּבָרֵי בְּפִיו וְדָבָר אֲלֵיהֶם אֶת כָּל אֲשֶׁר אֲצַנְוֶנּוּ, וְהִיָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרֵי אֲשֶׁר יִדְּבַר בְּשִׁמִּי וְגו'. וְאַחֲרַי כֵּן אִמַּר אֶךְ הַנְּבִיאִי אֲשֶׁר יִזִּיד לְדָבָר דְּבָרֵי בְּשִׁמִּי אֶת אֲשֶׁר לֹא צִיִּיתָהוּ וְגו'. וְהַכּוּוֹנָה שֶׁהִנְבִּיאִי אֲשֶׁר יִדְּבַר דְּבַר בְּשִׁמִּי ה' לַהֲכֹזִיב הַנְּבִיאִי הַשְּׁלוֹחַ מֵאֲתוֹ שִׁדְּבַר בְּשִׁמִּי לֹא בֵּית דִּין כִּמְכַחֵשׁ דְּבִרֵּי אֲלֵיקִים חֲזִים. וְלַהֲוִידַע מִי מֵהֶם אֲשֶׁר יוֹמַת עַל יָדֵי בֵּית דִּין, אִמַּר וְכִי תִאֲמַר בְּלִבְךָ אֵיכָה יִדַּע אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דָבָר ה', כִּי מֵאַחֲרֵי שְׁנֵיהֶם מְכַחֲשִׁים זֶה אֶת זֶה, וְלֹא קִדְּמוּ לְשׁוֹם אֶחָד מּוֹפְתֵי חֻזְקָה, רָאוּי שִׁיְהִיָּה לָנוּ מּוֹפֵת יִידַע לַהֲכִיר מִי שְׁהוּא הַשְּׁקֵרָן מֵהֶם כִּדִּי לַהֲמִית. וְאִמַּר כִּי כִשְׂדִּירְבַר עַל זֶה הָאוֹפֵן, אֲשֶׁר יִדְּבַר הַנְּבִיאִי בְּשִׁמִּי ה', בֵּין טוֹב וּבֵין רַע, וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יִבֹּא, הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דָבָר ה' בְּלִי סִפְק, בְּדוֹן דְּבָרֵי הַנְּבִיאִי לֹא תִגּוֹרוּ מִמִּיתָתוֹ, כִּי כְּדָאִי הוּא צוֹרֵךְ זֶה שְׁלֹא יִשׁוּב דְּבַר ה' מִפְּנֵי כְבוֹד שְׁמֵי, כְּמוֹ שֶׁהִיָּה הָעֵנִין בְּאוֹתָהּ נְבִוָּאָה לְדַעַת הַרֵב ו' חֲסָדָאִי ז"ל וְכו' [וְעִיִּישׁ עוֹד בְּאוֹרֵךְ].

^{טו} הַרְלֵב"ג (הָאָזָן רַבִּי לִוִּי בֶן גִּרְשׁוֹם, בן ה' שְׁלֵמָה חָתָן הַרְמַב"ם) בְּסִפְרוֹ מִלְחָמוֹת ה' (מֵאֲמָר ו, חֻלְק ב, פֶּרֶק יג). וְתַמְצִית דְּבִרֵּיו הוֹבָא לְעִיל בְּתוֹךְ דְּבִרֵּי בַעַל הָעִקְדָּה.

^{טז} בְּסִפְרוֹ אוֹר ה' (מֵאֲמָר ב, כָּלֵד, פֶּרֶק ב), עִיִּישׁ בְּאוֹרֵךְ. וְתַמְצִית דְּבִרֵּיו הוֹבָא לְעִיל בְּתוֹךְ דְּבִרֵּי בַעַל הָעִקְדָּה.

^{יז} "בְּפִי הָרָא"ם בְּפִרְשֶׁתָן (לֵב, ח): וְאִתְ' לִמָּה פְּחָד שְׁמָא יִהְרֵג, וְהָלֵא כְּבַר הַבְּטִיחָה ה' בְּצִאָתוֹ מִבֵּית אֲבִיו וְהַשְׁכִּיחוֹתִךְ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת. בְּשִׁלְמָא בְּעַד בְּנֵיו אֵיכָא לְמִימַר לֹא יִידַע אִם עַל אֱלֹהִים אִם עַל אַחֲרִים, כִּי אֵין הַנְּבִיאִי יוֹדַע הַנִּסְתָּרוֹת אִם לֹא יִגְלֶה לוֹ הַשֵּׁם, אֲלֵא עַל עֲצוּמוֹ לִמָּה הִיָּה מִתִּירָא. כְּבַר הַקְּשָׁה זֶה בְּבִרְכוֹת פֶּרֶק קָמָא (ז). וּבְסִנְהֶדְרִין פֶּרֶק חֻלְק (צח): וְכו', וּמִשְׁנֵי אִמַּר שְׁמָא יִגְרוּם חֲטָא, וּפִירִשְׁ"י שְׁמָא אַחֲרֵי הַהֲבַטְחָה חֲטָא. וְתַנְיָא עַד יַעֲבוּר וְכו' עִם זֶה קִנִּית זֶה בִּיאָה שְׁנִיָּה, כְּשֶׁעָלָה מְגִלּוֹת בְּכָל בִּימֵי עוֹרָא, מְכָאן אִמַּר רַבִּי אֵרִיָּה הִיָּה יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם נִסִּים בִּימֵי עוֹרָא לְבַד בִּיד רֵמָה כְּדוֹךְ שֶׁנַּעֲשֶׂה לָהֶם נִסִּים בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, אֲלֵא שְׁגֵרָם חֲטָא [וּפִירִשְׁ"י] וְלֹא הִלְכוּ אֲלֵא בְּרִשְׁתָּ כּוֹרֵשׁ וְכָל יָמֵי מַלְכֵי פָּרַס נִשְׁתַּעֲבָדוּ לְכוֹרֵשׁ וְאַחֲשׁוּרוּשׁ וְדִרְיוּשׁ הָאֲחֲרוֹן. ש"מ שְׁאֵין הַהֲבַטְחָה מִתְקִימָתָא אִם חֲטָא אַחֲרֵי הַהֲבַטְחָה. ◦ אֶךְ קִשָּׁה מֵהָא דְּבִרְכוֹת פ"ק (ז). וְכו' כָּל דְּבַר וְדְּבַר שֶׁיִּצְא מִפִּי הַקְּבִי' לְטוֹבָה אֲפִילוֹ עַל תַּנְאִי לֹא חוֹר בּוֹ וְכו'. וְלִיכָא לְמִימַר כְּשֶׁלֹא חֲטָא אַחֲרֵי הַהֲבַטְחָה אֲפִילוֹ עַל תַּנְאִי אֵינוֹ חוֹר, אֲבָל כְּשֶׁחֲטָא אֲפִילוֹ בְּלִתִּי תַנְאִי חוֹר, דֹּאֲל"כ מִהוּ זֶה שֶׁאִמַּר יִרְמְיָה לְחַנְנִיָּה בֶן עוֹזֵר וְכו', הוּא לִיָּה לְחַנְנִיָּה לְמִימַר אֵי"פ שֶׁנְּבִוָּאִי אִמַּת אִם חֲטָא אַחֲרֵי הַבְּטָחָה הַשְּׁלוֹם בְּחִטְלָה הַבְּטָחוֹת וְכו' [וְעִיִּישׁ עוֹד קִישוֹת] ◦ וְשִׁמָּא י"ל שֶׁאֵין הַכָּא שֶׁהַהֲבַטְחָה הִיָּה

דער צל"ח² זאָגט עפעס פֿעין ווי דער מזרחי.
און דער גור אריה [מתרץ באופן אחר]. און ער ווענדט אים אָפּ, דער לבוש"ט.

לעצמו ואין בחלופה הכזבת הנביא, אבל כשהבטחה היא לאחרים שיש בחלופה הכזבת הנביא אפילו על תנאי אינו חוזר, דמהאי טעמא יש לחלק בין מחשבת ה' לטובה ובין דבורו לטובה, שהטעם הוא מפני שבדבריו איכא הכזבת הנביא, ולא במחשבתו. ◦ אך קשה מהא דתניא עד יעבור עמך ה' וכו', דבהבטחת אחרים קמיידי וכו' ואפילו הכי לא נתקיימה. ושמא יש לחלק בין נתקיימה ולא נתקיימה, ובין חוזר ואינו חוזר, דלגבי קיום הבטחה אם חטא אינה מתקיימת אעפ"י שהיא לטובה, ואילו אם חזרה מטובה לרעה אינו חוזר אפילו אם היתה על תנאי וכו'. ◦ אך קשה מההיא דירמיה, והרמב"ם שאמר שאם לא נתקיימה הטובה שאמר הנביא בידוע שהוא נביא שקר. לכן היותו נכון לומר הוא, דהתם בהבטחת ה' לישראל גבי עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שנייה, אעפ"י שלא נתקיימה לגמרי כמו בביאה ראשונה מפני החטא, מ"מ כבר נתקיימה וזכו בביאה שנייה, ואין בזה הכחשת הנביא. ומה שאמר ירמיה, הוא כשלא נתקיימה כלל, לא כולה ולא מקצתה. [נע"י מה שכתב על זה בלחם משנה על הרמב"ם שם].

¹ בגור אריה (שם): ויש מקשים למה היה ירא יעקב, והלא הבטיחו הקב"ה וכו'. ובגמרא מתרץ בפרק קמא דברכות (ד). ובפרק חלק (פנהדרין זח:), וכן פירש"י בסמוך (פסוק י), דלכך היה ירא, שמא יגרום החטא. ◦ ומקשה על זה מהא דגמרא קמא דברכות (ז). כל דבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו לא נתנאי אינו חוזר, ואם כן למה היה ירא. ואין לומר דנתלכלך בחטא שאני, כשהוא נתלכלך אחר ההבטחה, דהא ירמיה אמר לחנניה בן עוזר וכו', ומוכח בזה כי הנביא אשר הוא לטובה, אי אפשר שישתנה אפילו בחטא, דאם לא כן איך יודע בזה, שמא חטא. ולא קשיא מהא דירמיה (יה, יח-ט) רָגַע אֲדָבָר וגו' לְבָנוֹת וְלַטָּעֹץ וְשֶׁבַח הַגּוֹי הָהוּא וכו', ה"מ בשכך דבר הקב"ה עם לבו, ולא יצא מפי הקב"ה לנביא, שאין בחלופה הכזבה, אבל כששלח הקב"ה הנביא להתנבאות לא ישתנה. וכך תירץ הרמב"ם ז"ל. וקשה על זה מהא דתניא עד יעבור עמך ה' וכו' ראויים היו ישראל וכו' אלא שגרום החטא, ואם כן איך יתכן כזה הבטחה שיצאה מפי הקב"ה וישתנה, והנביא ינבא בזה. ותירץ הרד"ק ז"ל (ירמ' כח, ז) דהתם אם לא נתקיימה כולה נתקיים מקצתה וכו'. וכל אלו הדברים אין להם שורש ויסוד וענף. ◦ והעיקר הוא כי חילוק יש בין הבטחה ובין נבואה, כי הדבר שלא נאמר אלא לשם הבטחה להבטיח את האדם, אין זה נבואה, שלא בא רק להבטיח את הצדיק לעשות עמו טוב, ובדין הוא שתבא לה שינוי מפתא המקבל, כי אחר שלא היתה רק מפני זכות אשר הובטח, ואותו המקבל אפשר שישתנה, וישתנה ההבטחה אשר הבטיח אותו הקב"ה. אמנם יחזק הנביא כאשר לא היה מתנבא להבטיח, רק שהוא אומר שישלח לחזק התנבאות שיהיה בעתיד, לא להבטיח. ולפיכך רוב דברי הנבואה הם בלשון עבר כאילו כבר נעשה, כלומר שכן נגזרה הגזירה לטובה מאת ה', לא כמו ההבטחה שהוא מבטיח את האדם לעתיד. וכל הבטחה היא אינה רק למקבל הבטחה, וכאשר ישתנה משתנה, לאפוקי נבואה שהוא תולה הדבר בעצמו, לא בשום מקבל, רק בענין עצמו שכן יהיה וכו'. ◦ ומה שהקשה (הרא"ם) מזה, עד יעבור עמך ה' וגו', נבואה זאת לא נאמרה אלא שכן ראוי לעשות ניסים בביאה שניה, דלא נזכר בפירוש, שאילו נזכר בפירוש שיהיו ניסים בביאה שניההיה בודאי קשיא דהא לאו נתקיימה הנבואה, אלא התם לא בא רק להקיש, והקשה הזה שפיר הוא, דכך פירוש הכתוב, שקול לפני הקב"ה ביאה שניה כמו ביאה ראשונה, ואם כן בזה משמע כיון דשקול הוא ביאה שניה כמו ביאה ראשונה, לכל דבר הוא שקול, דלא לעשות להם נס, דאין היקש למחצה (כריתות כב:), אלא שגרמה החטא לבטל שלא נעשה להם נס מפני החטא, ומכל מקום דבר הנביא יקום, שאמר כי שקולים הם לפניו בשוה, והיה ראוי בענין הנסים שיעשה להם נסים גם כן, אלא שגרום החטא. ועוד דהא עד יעבור עמך ה' הוא בעצמו גם כן הבטחה, דקאמר כי עמך ה' מפני שהם עמך אתה עושה להם ניסים תמיד, ובביאה שניה יש לך לעשות להם נסים כמו בביאה ראשונה, והרי היא הבטחה מפני שהם עמך, ואם יגרום החטא, כיון שלא היה רק הבטחה בשביל שהם עמך, אין זה שינוי. וכאשר תדקדק בזה לא תמצא עוד קשיא. ועיין בפרשת שופטים (בגור אריה, יח כב), ובספר גבורות ה' (פרק י) שם בארנו יותר באורך, מכל מקום דברים אלו ברורים ולית בהו ספקא.

² בלבוש האורה (שם) הביא דברי הרא"ם, ואחר כך כתב וז"ל: וכתב עליו הרב גור אריה וז"ל, וכל אלו הדברים אין להם שורש ויסוד וענף כו' ורוצה לחלק בין הבטחה לנבואה, ואמר שהדבר שנאמר לשם הבטחה בדין הוא שתבא בה שינוי מפתא המקבל, כי אחרי שלא היתה רק מפני זכות אשר הובטח ואותו המקבל אפשר שישתנה, גם הבטחה שתשתנה. אבל דבר הנאמר נבואה, אינו מתנבא להבטיח רק שהוא אומר שכן שלחו ה' להתנבאות שיהיה בעתיד, כאילו כן נגזרה הגזירה כו' ואין הדבר תלוי בשום מקבל, אי אפשר שתשתנה כו', זה תוכן דבריו. והאריך בדבריו, וסיים ובה לא תמצא עוד קשיא כו' כי דברים אלו ברורים לית בהו ספקא, עד כאן תוכן דבריו. ◦ ואיני יודע על מה סמך בדבריו אלה שסיים לית בהו ספקא וכו', כי וודאי לית בהו ספק אחד אלא הרבה ספיקות עצמו מספר, והוא כנגד השכל והסברה. כי וודאי הסברה נותנת היפך הדברים, כי איך שייך לומר שהשי"ת יבטיח לאדם אחד בלא שום תנאי והזכרת זכות, עֲשֵׂה דבר זה אל תירא, והאדם יספק על זה ויעשה אותו, יאמר השי"ת לו אח"כ החטא גרמה ולא יכולתי לקיים דברי, ויהרג המוכטח באותו מעשה מחמת החטא, אין זה אלא אונאה והסתה לפתורו לרעתו וכו' [נע"י שהאר"ק בעוד קושיות, ומסין] על כן דע כי דברי הרא"ם ז"ל הם מושרשים ומוסידים על אדני פן מחוררים וברורים, אלא שצריכין הקדמת תיקון והטעמת דברים

והצל"ח מתירן, כי בפסוק לא נאמר מתי יהיה ביאה השנה, ושפיר יתקיים זה בביאת הארץ דלעתיד, לאחר ביאת המשיח
דער צל"ח וויל זאגן פֿשוט, אַז דעס [הבטחת הפסוק עד יִצְבֹּר] איז נישט געווען קיין
חֲזָרָה אינגאַנצן, ווייל ס'איז שפעטער מְקוּמָם געוואָרן [והיינו שלעתיד לבא יתקיים זה].

מעט, והוא זה, דע כל מקום אשר יגלה ה' ית' סודו ליריאי הנביאים, בין בהבטחה בין בנבואה סתם, אינו מגלה
אותו אלא כדי להיישיר את מעשיהם שילכו בדרך ישרה ויחזיקו במעשיהם הטובים, וצדיק באמונתו יחיה, או
כדי להוכיח ולהיישיר את הרבים להועילם אם יטבו במעשיהם, ולהוכיחם אם ירעו דרכם. והרי כל מעלת
נבואת משה לא היתה אלא בשביל ישראל, וכל זמן שהיו נזופין לא נתייחד עמו הדיבור כיצד (והשל"ח וירקא א, א).
והתורה אשר נתן לנו ית' על הר סיני בהיישירותה ומצותיה ויעודיה, הבטחותיה ותוכחותיה, לא היו אלא
לתכלית זה. לפיכך השי"ת כשיגלה נבואה או יבטיח דבר על ידי נביא לאחרים או לצורך הנביא עצמו, אינו
מגלה ומבטיח שום דבר שהיה כעתיד אם לא בהשענו על היסוד המונח הזה, על תנאי באם יטבו מעשיהם ולא
יתלכלכו בחטאים. אבל אם יגרסו החטא, בודאי היכולת בידו לחזור מדבריו ומהבטחותיו, ומי ימחה בידו, אלא
שהוא ית' מצד מעלתו העליונה ויודע כל הנסתרות והעתידות, נזהר בזה בעצמו שלא לגלות שום דבר לנביא
מה שהוא נוגע לאחרים, אם לא ידע בעצמו בדיעבדו המוסגל של יגרסו החטא שיתבטלו כל דבריו. וגם
בנבואת עד יעבור עם זו קנית, אע"פ שידע שיגרסו החטא ולא תתקיים כל הנבואה, מ"מ כיון שידע שתתקיים
מקצתה, לא הניח מלגלות אותה למשה ולישראל בעת שָׁרוּת הנביאה לומר השירה, אפי' מה שהיה ראוי להיות,
אע"פ שלא יצא לפועל. אבל מה שידע שיגרסו החטא לבטל כל הנבואה, לא גילה אותה מעולם לשום נביא.
וכל זה לא עשה אלא כדי שלא תבא מזה סיבת הכחשת הנבואה, ותפול כל התורה בכללה ח"ו, כי יאמרו אין
לסמוך על דברי התורה והנבואה כי שאת ידברו, מה שאין לחוש לזה אם יפלו ולא יתקיימו קצת דברי הנבואה,
שיוכל הנביא לתקן ולאמת דבריו באחרים, ויאמר מקצת שנתקיים, ויאמר חטאיםם גרמו לבטל קצתם, וחלק המקיים
יוכיח. אבל אם יתבטלו כולם לא יאמינו לו, ויבואו להכחיש בתורה ובכל דברי הנביאים. ועל זה סמך ירמיה
בהכחשת נבואת חנניה, שידע שלא יתקיים שום דבר, והואיל וכן ודאי לא דברו ה' וכו'. אבל מה שאמר
לנביא עצמו, שאין כאן חשש הכחשת הנבואה והתורה אפי' אם יפלו כל הדברים ולא יתקיים כלום, כמו שהוא
הענין כאן גבי יעקב, שהשי"ת אמר לו וְהִשְׁבַּתִּיךָ אֶל הָאָדָמָה וגו', ואם ייהרג בדרך טרם הגיעו אל האדמה הרי
לא תתקיים אפי' מקצת נבואה, אפ"ה היה חושש יעקב שמא יגרסו החטא, שלא יהיה כן [נדצל כאן] הכחשת
נבואה ונפילת התורה, כי הוא יודע כחשו של כרחו הוא יצדיק את דינו ואמר החטא גרמה. ועל פי הקדמת
הדברים הללו מיוסדים דברי הרא"ם ביאור חזק כראי מוצק, וכבוד הרב האריה שיח' במקומו מונח, אבל כאן
לא דיבר נכונה. ואשר התפאר להאריך בזה בספרו ספר גבורות ה' שחיבר, עדיין לא ראיתיו, ומי יתן ששם יתקן
כל דבריו אלה, כי בכאן הפריז מאד על מדתו, ואני את הנל"ד כתבתי.

בצל"ח על מסכת ברכות (ד): ראויים היו ישראל וכו' אלא שגרס החטא. והנה מה מאוד יפלא על דברי רבינו
הגדול הרמב"ם בפרק י' מהלכות יסודי התורה, ובהקדמתו לפירוש המשנה, שכתב שמה שהבטיח הקב"ה ע"י
נביא לעולם אינו חוזר, ואי אפשר לחטא לבטל הבטחת טובה זו, ומה שאמרנו ביעקב שנתירא שמא גרס החטא
אף שהבטיחו הקב"ה וְהָיָה אֲנִיךָ עִמָּךְ וגו', היינו מה שהבטיחו הקב"ה לנביא על עצמו, אבל נביא מתנבא על
אחרים לטובה, אין החטא גורם לבטל דברי הנביא, עיי"ש בדבריו. והרי כאן זה הבטיח הקב"ה לישראל ע"י
נביאו משה רבינו ע"ה לעשות נס בביאה שניה כמו בביאה ראשונה, ואע"פ כ' גרס החטא לבטל הבטחה זו. שוב
פקחתי עיני וראיתי שגם המזרחי פרשת וישלח הרגיש בזה, עיי"ש. ובישוב דבר זה אמרתי בהקדים דברי
הרמב"ם בפ"א מהל' תרומות ה"ה ובפ"ו מבית הבחירה ה"טז, נתן טעם על שקדושת יהושע בטלה לענין
קדושת הארץ, שהרי קיי"ל קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא, וקדושת עזרא לא בטלה,
שקדושה שניה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא. הוא, שקדושת יהושע היתה מפני הכיבוש, וכיון שגלו
בטל הכיבוש, אבל עזרא לא קידש בכיבוש, אלא בחזקה שהחזיק בארץ, ואע"פ שנלקחה הארץ מהם לא בטלה
החזקה. והכסף משנה שם בהל' בית הבחירה תמה, וכי בימי יהושע לא היתה שם חזקה, והלא ישבו בארץ
והחזיקו, ולמה עדיף חזקה בלא כיבוש מחזקה וכיבוש. וואמנם אני אומר, דבימי יהושע כיון שכבשהו
במלחמה וקנו בכיבוש, שוב לא כיונו לקנות בחזקה, כי היה די להם בכיבוש, ולכן כיון דלא כיונו להחזיק
בתורת קנין לא הועילה החזקה, אבל בימי עזרא שלא היה שם כיבוש כלל רק חזקה, כיונו להחזיק בתורת קנין,
ושוב לא נתבטלה הקדושה לעולם. ולפ"ז מה שלא עלו בימי עזרא ביה רמה בכיבוש מלחמה היתה לטובה,
שע"י זה קנו בתורת חזקה ונתקדשה לעולם, משא"כ אם היו עולים בביאה שניה כמו בימי יהושע, היו ג"כ
קונים רק בתורת כיבוש והיתה הקדושה נתבטלה בימי טיטוס כשגלו ממנה. והרמב"ם שם בהקדמת פירוש
המשניות כתב שמה שהנביא מתנבא לרעה אע"פ שהיתה ע"י נביא הקב"ה מתנבא ואינו עושה הרעה, וא"כ מה
שגרס החטא בימי עזרא, אף שהיתה ההבטחה על ידי נביא, מ"מ כיון שיש בה גם טובה בכיבוש, שפיר
נתבטלה ההבטחה. ואולי זה עצמו הפירוש שגרס החטא, היינו שצפה הקב"ה שסופם לחטוא ויגלו ממנה ע"י
טיטוס, לכך לא העלה אותם ביד רמה רק ברשיון כורש, כדי שיקנו בחזקה. וואמנם לפי זה לא יצדקו דברי

[שהרי] ס'וועט דאָך זיין אַמאָל [ביאה שניה בשלימות, ע"י משיח צדקנו].
- און ס'איז געווען עפעס [דערפון אויך] דערפריער [שסוף סוף היתה ביאה שניה גם בימי עזרא, אלא שלא היה ביד רמה כמו בימי משה. כן מתרץ הלבוש]. -

כד

ס'איז דאָך באַקאַנט^{כא} [תירוצ' הצל"ח].
[און] דער מזרחי זאָגט אויך עפעס אַזאַ גאַטונג^{כב}.

כה

אמנם שוב הקשה על זה דאם כן שוב נסתר הראיה שהביא בגמרא מענין ביאת עזרא על יעקב אבינו [נאָר] דאָס פרעגט דער צל"ח אָבער אָפּ, [אַז] ס'קען דאָך נישט זיין.
וואָרן די גמרא זאָגט דאָך 'כיוצא בו', ער ברענגט דאָך אַ ראָיָה פון 'דעם' צו 'יענעם', [און] אַז יענעס הייסט נישט קיין תּוֹרָה, נו איז דאָך ווידער נישט קיין ראָיָה צו דעם וואָס ער זאָגט דאָ [לענין יעקב] שָׁמָא יגֶרם הַחֵטָא.

כו

ולכן מסיק לחלק באופן אחר, דשאני משה רבינו דאין צריך להבחנה, שכבר הוכחט וגם כך יאמינו לעולם, לכן היה שייך שיתבטל ההבטחה בימי עזרא עבור גרמת החטא. אבל בשאר נביאים לא שייך שיתבטלו דבריהם, כדי שלא יפול חוקת הבחנת הנביא

איבערדעם וויל ער זאָגן [באופן אחר], אַז פון מֹשֶׁה רַבֵּינוֹן אַליין [אַין] להקשות על תירוצ' הרמב"ם, ווייל [אצלו יש הבטחה וגם] בָּךְ יֵאָמְינוּ לְעוֹלָם [יתרו יט, ט] האָב איך נישט מורא [שיהרהרו אחרי נבואתו על ידי זה].

כז

אמנם גם לפי תירוצו קשה, שהרי על ידי סכך החטאים אפשר גם בהבטחת אמונת נבואת משה, זה שיתבטל ח"ו מלבות יחידים. וכמו שמבאר בישמח משה בבואור שימת הרמב"ם שחושב מצות אמונת ה' בכלל המצות, דאף שהוא דבר המושרש במבטע ומוכחמים לזרע ישראל, מ"מ אכתי יש בחירה לקלקל ח"ו האמונה. ואם כן אכתי לא שייך לומר שיתבטל איזה דבר מחמת גרמת החטא

[אמנם] ס'איז אויך שווער צו זאָגן.
און דאָ אַליין [בדברי הצל"ח בענין נבואת משה] איז דאָך אויכעט לכאורה אין דעם ענין [שייך חס ושלום ענין של חזרה וביטול. שהרי דער] בָּךְ יֵאָמְינוּ איז טאַקע אַן הַבְּטָחָה [לבני ישראל שיהיה להם 'האמונה' לעולם, און] פונדעסטוועגן שטייט דאָך [אַז] מ'קאָן 'פאַרדאַרבן' חלילה [די אמונה, מצד בחירתו].

הסוגיא בכאן שקאמר שיעקב נתיירא שמא גרם החטא, ומביא ראיה שגרם החטא לבטל הבטחה, ממה שנתבטלה ההבטחה של ביאה שניה, ולפי מה שכתבתי אין מזה ראיה, דשאני התם שהחזרה היתה לטובתם. ○ ועלה בדעתי לתרץ דברי רבינו הרמב"ם, דהבטחת הקב"ה ע"י משה עד יעבור וכו' זו ביאה שניה, שהבטיחם שיהיה עוד ביאה ביד רמה כמו ביאה של יהושע, אבל לא הגביל הזמן אימת ומתי, ועל ידי מי שתהיה ביאה זו, אבל כיון שהובטחו לבוא עוד ביד רמה, אם לא היו חוטאין אַז היתה מתקיימת ההבטחה זו ע"י עזרא, אבל כיון שגרם החטא לא נתקיימה אז, אבל מ"מ הבטחת משה לא נתבטלה, וסופה להתקיים במהרה ע"י מלך המשיח. ○ אלא דגם לפי זה נסתר הראיה שהביא כאן [מפסוק עד יעבור] שהחטא גרם לבטל ההבטחה. ○ ולכן נלע"ד דקושיא מעיקרא ליתא, שהרי עיקר טעמו של הרמב"ם בזה שהבטחה לטובה ע"י נביא אין החטא גורם ביטולה, היא משום שזה הוא האות להבחין אם הנביא אמת, וכיון שבמשה רבינו כתיב וגם בָּךְ יֵאָמְינוּ לְעוֹלָם, הבטיחו הקב"ה שלעולמי עולמים לא יהרהרו אחר נבואתו כלל, לכן בהבטחה שהבטיח הקב"ה על ידו שפיר גורם החטא לבטלה, כמו שיכול החטא לגרום ביטול ההבטחה שהבטיח הקב"ה לנביא על עצמו.

^{כא} שרבינו הזכיר דבריו בכמה מקומות.

^{כב} פירוש: כעין זה. והיינו שכתב ג"כ לתרץ שלבסוף שפיר נתקיים הבטחת עד יעבור עם זו קנית. אלא שמפרש זה באופן אחר, דגם בביאה שניה עצמה נתקיימה שעבור עם ה' לארץ ישראל, אלא שלא היה בשלימות וביד רמה כמו בימי משה.

אזוי ווי זיי זאגן [לתרץ מה שהקשו על הרמב"ם] וואָס דען רעכנט מען [אז מצות] אַמוֹנה איז פון די [מנין תרי"ג] מצות.

[ווי] כ'הָאָב עס שוין אַסאָך מאָל נאָכגעזאָגט פון ישמח משה^{כב}, דער רב חסדאי, וואָס מ'פרעגט אויפן רמב"ם^{כד} פאַרוואָס מ'רעכנט אַמוֹנה [מכלל מנין התרי"ג מצות, והלא] דער רמב"ם [אליין] זאָגט^{כה} אַז ס'איז אַ הַבְּטָחָה [וְגַם בָּךְ יִאֱמִינוּ לְעוֹלָם. ומתרץ היש"מ דההבטחה של האמונה הוא שכן מושרש בטבע ישראל מתולדותיו, מכל מקום יש בחירה לעקרו ח"ו על ידי עונות או ישישים מחשבתו בדברי מינות, או יקרא ספרי כפירה].

[נאָר] איך וויל היצט נישט מאַרירן זיין אין דעם פֿרָט.

והיוצא מזה, דאכתי צריך טעם ליישב קושיית הראשונים, האץ שייד ענין שמא יגרום החטא, והלא כל דיבור שהוא לטובה אינו חוזר. ולכל התירוצים אכתי נשאר דוחקים וקשויות יְהִיָּה אֵיךְ שְׂהִיָּה, אַלע פֿרוֹשִׁים וואָס מ'זאָגט, אַלץ בלייבט [נאָך] שווער [וויאזוי]

^{כב} בתהלים תפלה למשה (סב יב, אות ג): דהנה הרמב"ם ז"ל מנה דיבור "אנכי" במנין המצות, ונסתייע מדברי רבי שמלאי (מכות כד.) [תרי"ג מצות נאמר לו למשה, מאי קרא, 'תורה' צוה לנו 'משה' (בכרה לג, ד), 'תורה' בגימטריא תרי"א, ואנכי ולא יהיה לך מפי 'הגבורה' שמענו. הרי דמנה גם "אנכי" באותן התרי"ג]. והעיר עליו ר' חסדאי בספר אור ה' (במאמר הצעה, שבתחלת הספר), שאין ראוי למנות רק מצות שהם תחת 'רצון ובחירה'. ועוד השיג, כי לא יתכן מִצְוָה בלי מִצְוָה, אם כן הוא קודם לכל המצות, ולא ממניין וכו'. וולי נראה ליישב שני הקושיות בחדא מחתא, כי המצוה הוא ה[נ]עלות על לבו ולחשוב במציאותו יתברך וכו'. עוד נראה לי ליישב, ובהקדם לבאר מה דקשה לי על דברי הר"ר חסדאי ז"ל, דהקדים לבאר דבריו שכתב [נדבר] שאין נופל תחת בחירה ורצון אין נקרא בשם מצוה, דרצ"ל כי האמונה לא יתכן על פי מצוה, כי אם אינו מאמין לא יועיל לו המצוה, רק אם מאמין מהכרח מה שהשיג בשכלו, כמו (ישעי' מ, כו) שְׁאוּ מְרוֹם עֵינֵיכֶם וְרֹאוּ מִי כָרָא אֱלֹהִים, או מה שראה בעיניו ושמע באזניו, כמו שהיה במעמד הנבחר, אם כן הרי מאמין בהכרח, על כן הכרחי שאין זה 'מכלל' המצות, אלא 'קודם' להן. ועתה מותבין תיובתא, דלפי זה אין שחר על האמונה, כיון שהוא הכרח, וכל מאמין מאמין מצד ההכרח שמכריח שכלו ודעתו או קבלת אבותיו, וכל החכמים מודים דאין שחר רק על הבחירה, דההכרח לא ישובח. ובאמת יש שחר על האמונה, כמו שנאמר (בחקוק ב, ד) וְצִדִּיק בְּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה, וכמו שאמר חז"ל (מד"ר בשלח כג, ה) כל מה שישאל אוכלין בעולם הזה אין אוכלין אלא בשביל אמונה, ואמר (מכילתא בשלח ו) אין ישראל נגאלים אלא בזכות אמונה, ומבואר בכל הספרים דאם הוא מאמין בכל העקרים הרי הוא בכלל כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. ו על כרחך צריך לומר, דאף שהאמונה באמת מוכרחת וממש מוטבעת בלב אנשי ישראל מאז שעמדו על הר סיני, מ"מ כיון שיש כמה וכמה מתפקדים וניחא להן בהפקירה, על כן בודון הם מדברים על לבם להסיר האמונה, ומרגילים עצמם עד שעוקרים שורש האמונה מלבם, ודבר זה נתבאר בחוש, שיש יכולת ביד הבחירה להסיר האמונה מלבם מכל וכל, רק שאם אינו מסירה מלבם בודון הרי הוא מוטבעת בלב אנשי ישראל. והוא ממש פירוש של מהר"י מינץ בשם מהר"ש אלקב"ץ בפסוק מִפֶּל מִשְׁקָר נָצַר לִפְנֵי (משלי ד, כג), שהוא כמו וַיִּנְיָהוּ בַּמִּשְׁקָר (אמור כד, יב), שניצורו לבו לבל יתפוס היצר את לבו במשמר כו'. וזהשכר' זה, כמו ישב ולא עבר עבירה [ונתני לו שחר כעושה מצוה] כו' (קידושין טז, א). ומה יובן 'העונש' של העדר האמונה. ואמת דהיה מקום לומר דהשכר ועונש יובן שיבא מצד הסגולה, אבל זה יתכן יותר.

^{כד} ברמב"ם (יסודי התורה א, ו) ובספר המצות (מצוה א), עיי"ש.

^{כה} באגרת תימן להרמב"ם (פרק ג): ואל יביהלו אתכם השמדות אם תכפו אתכם, ואל יפחיד אתכם תוקף יד האויב עליהם וחלישת אומתנו. שכל הענין היה אינו רק נסיון ובחינה, להראות אמונתכם וחבתכם בעולם, ושלא יחזיקו בדת האמת בעתות כאלו אלא החכמים יראו ה' מזרע יעקב הזרע הטהור והנקי שנאמר עליהם (ויאל ג, ה) וּבִשְׂרִידֵים אֲשֶׁר ה' קָרָא, ביאר שהם יחידים, והם האנשים שעמדו אבותם על הר סיני ושמעו הדיבור מפי הגבורה ושלחו ידיהם ואמנתם לבירת וקבלו על עצמם המעשה והקבלה ואמרו כל אֲשֶׁר דָּבַר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (משפטים כד, ז), וחייבו דבר זה עליהם ועל הבאים אחריהם, שכן כתוב (נצבים כט, כח) לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם. ווכבר הבטיחנו הבורא יתברך כאדם הנכנס עָרָב לחבירו, ודי לנו בערבותו, והוריענו שכל מי שעמד על הר סיני, שהם מאמינים בנבואות משה רבינו בכל מה שבא על ידו, הם ובניהם ובני בניהם עד עולם, שכן אמר הקב"ה יתברך (יתרו יט, ט) הִנֵּה אֲנִי בָא אֵלֶיךָ בַּעַב הָעֵצִין בְּעֵבֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְרִי עִמָּךְ וְגַם בָּךְ יִאֱמִינוּ לְעוֹלָם. לפיכך יש לדעת, שכל מי שנשט מדרך הדת הנתונה במעמד ההוא, שאינו מזרע האנשים ההם. וכן אמרו רבותינו ז"ל (ע"י נדרים כ, ב) על כל המסתפק בהאמונה, לא עמדו אבותיו על הר סיני. המקום יצילנו ויגדילנו מן הספק, וירחיק ממנו ומכם המחשבות המביאות לידי ספק ולידי מכשול. [ועיין בזה בעל הגאולה ועה"ת (סימן כב), ועוד].

ישלח תשכ"ז (חלק ג) **לשון** **קדשו** יג

מ'זאָל קאַנען פאַרענטפערן [די סתירה, מענין 'שמא יגרום החטא', לאומרם שכל דיבור לטובה 'אינו חוזר'], און מ'זאָל עס [נאָך קענען] צוגלייכן איינס צו דעם אַנדערע [וכדברי הגמרא 'כיצא בו' ראויין היו ישראל וכו'], שטימט עס זייער שווער.

ל

קושיא יג-יד

בענין שחלק אותם לשתי מחנות, ואמר אם יבוא עשו אל המִחְנֶה האחת והִכְהוּ, וְהָיָה הַמִּחְנֶה הַנֶּשְׁאָר לִפְלִיטָה. על זה קשה וכי הפקיר ח"ו מחנה האחת

וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וּגְו' וַיַּחֲזֵק אֶת הָעַם אֲשֶׁר אִתּוֹ, וְאֵת הַצֵּאֵן וְהַבְּקָר וְהַגְּמָלִים, לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת. וַיֹּאמֶר אִם יָבֹא עֶשָׂו אֶל הַמִּחְנֶה הָאֶחָד וְהִכְהוּ, וְהָיָה הַמִּחְנֶה הַנֶּשְׁאָר לִפְלִיטָה. (יג) פּרעגן דאָך אַלע די קשײא, ס'איז זייער האַרב, (וכי) האָט ער חלילה מִפְּקִיר געווען אַ מִחְנֶה?

לא

ועל אומרו וְהָיָה הַמִּחְנֶה הַנֶּשְׁאָר לִפְלִיטָה, כתב רש"י בעל כרחו, כי אלחם עמו. וקשה דאם כן למה ימתין מללחום עמו עד שיבה ח"ו מחנה האחת

(יד) [ועוד דהלא] ער זאָגט וְהָיָה הַמִּחְנֶה הַנֶּשְׁאָר לִפְלִיטָה, [ופירש רש"י] בעל כרחו, פִּי אֶלְחָם עִמּוֹ.

נו [אם ילחום עמו וינצחנו] קאָן ער דאָך 'שוין' מִלְחָמָה האַלטן. [ולמה ימתין עד שיציל רק הַמִּחְנֶה הַנֶּשְׁאָר, ולא גם הַמִּחְנֶה הָאֶחָד].

לב

קושיא טו

ועוד, דהלא להלן בפסוק והוא עָבַר לִפְנֵיהֶם, כתב רש"י שאמר אם יבא אותו רשע להלחם, ילחם בי תחילה. ואם כן דעתו שיהיו כולם לִפְלִיטָה, ולמה אמר רק וְהָיָה הַמִּחְנֶה הַנֶּשְׁאָר לִפְלִיטָה

טו) איבערהויפט איז דאָך שווער, ס'שטייט דאָך בַּפְּרוּשׁ אַרויס אין רש"י [בביאור ההפסוק] וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם, [אז] 'ער' איז געגאנגען פאַראויס, [ווייל] טאַמער וועט ער לוחם זיין, זאָל ער מיט 'אים' [יעקב] אָנהייבן.

איז ער דאָך שוין געגאנגען מִלְחָמָה האַלטן נאָך 'פאַר' דער ערשטער מִחְנֶה, נו איז דאָך ווידער נישט קיין נפקא מינה [בהחלוקה לשתי מחנות. און] פאַרוואָס זאָגט ער וְהָיָה הַמִּחְנֶה הַנֶּשְׁאָר לִפְלִיטָה, אַז 'נאָר די' וועלן בלייבן.

לג

קושיא טז

ולהלן כתיב וַיַּחֲזֵק אֶת הָעַם אֲשֶׁר אִתּוֹ, והעמיד אֶת רַחֵל וְאֵת יוֹסֵף אַחֲרָיִים, ופירש"י כי אחרון אחרון חביב. וקשה דהלא אין דוחין נפש מפני נפש, והאך בירר להעמיד את החשובים באחרונה

טז) [דערנאָך] פּלאַגן זיך אַלע, און אַלע פּרעגן זיי דאָך [האיך הותר לו לעשות כן, והלא קיימא לן]¹² ס'איז אין דוחין נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ.

[שהרי] 'אזוי אין פֶּשְׁטוֹת' לערנט מען דאָך [פֶּשֶׁט] אַז דאָס איז איינס, דער וַיַּחֲזֵק אֶת הָעַם אֲשֶׁר אִתּוֹ [הוא ענין אחד] מיט דעם וואָס ער האָט צוטיילט דערנאָכדעם (לג, ב) אֶת רַחֵל וְאֵת יוֹסֵף אַחֲרָיִים, [ופירש"י] אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן חָבִיב.

¹² ברש"י (לג, ג): עָבַר לִפְנֵיהֶם. אמר, אם יבא אותו רשע להלחם, ילחם בי תחילה.

¹³ כמבואר בשלחן ערוך (יו"ד קנו, א), וכמובא להלן בלשון הדברי יחזקאל. ועיין עוד בגמרא (פסחים ה: ועוד) מאי חזית דדמא דידך סומק טפי וכו'. - והלשון אין דוחין נפש מפני נפש (והוא מלשון הדברי יחזקאל), מקורו במשנה אהלות (י, ד) ובגמרא סנהדרין (עב:).

[אָבער] זיי זאָגן דאָך אַלע אַזוי [אַז ס'איז שווער], אין דברי יחזקאל^כ, און אַלע [מפרשים], ס'איז דאָך אַ גרויסע פּלאַ.

- [והדברי יחזקאל] ער ענטפערט אַ שווערן תירוץ^{כט}. [נאָר] מילא, ס'איז נישט קיין נפּקא מינה [תירוצו עתה לדרכינו]. -

ס'איז אַ גרויסע פּלאַ, אַז ער האָט געוואָלט מַפְקִיר זיין, האָט ער געדאַרפּט שטעלן [אחרון חביב]?

ווייל אין פּשטות לערנט מען דאָך אַז דאָס איז איין זאָך [אלו שתי חלוקות המחנות, כאן ובסוף הענין].

לד

קושיא יז

גם צריך ביאור למה חלק גם את הצאן ואת הבקר לשתי מחנות, והלא אצלם לא שייך הטעם שהיה בחלוקת העם

(יז) נאָך ברויך מען פאַרשטיין.

מילא [דעס וואָס] ער האָט צוטיילט דאָס פּאָלק, אַת 'העם' אַשר אַתּו, [דלכאורה] ווער איז דאָס 'פּאָלק', ס'איז דאָך געווען נאָר זיינע קינדער. [נאָר] קען זיין [דהכוונה לרבות] די עבדים, די מְשֻׁרְתִּים.

אָבער [דעס וואָס ער האָט צוטיילט] 'הצאן וְהַבָּקָר', [ברויך מען פאַרשטיין וועגן] וואָס האָט ער געוואָלט מַצִּיל זיין צאן וּבָקָר.

ער האָט צוטיילט די מַחֲנֹת, און ער האָט גענומען פון אידישע קינדער, פון זיינע, האָט ער גענומען און ער האָט געשטעלט פאַראויס אין איין מַחֲנֶה [עם חלק מהצאן ובקר], און אַ חֶלֶק פון די צאן וּבָקָר [האָט ער געשטעלט] אין אַן אַנדערע מַחֲנֶה. [ויש להבין] וואָס האָט ער די צאן וּבָקָר אויך 'צוטיילט', איז דאָך אויך אַ פּלאַ.

לו

קושיא יח

באומרו ואתה אמתת הדיב איטיב עמך, הקשו המפרשים והלא לעיל אמרנו שנתירא יעקב שמא גרם החטא לבטל ההבטחה, ואם כן מה טען עתה על סמך הבטחה זו

יט) נאָך פּרעגט מען די קושיא, ער האָט געזאָגט ואתה אמתת הדיב איטיב עמך ושמתי את זרעך וגו', אַז דו האָסט געזאָגט אַז דו וועסט גוטס טון, ער האָט זיך פאַררופן אויף דער אַמירה.

[וקשה] ממה נפשך, אַז ער האָט מורא געהאַט שְׁמָא יְגֵרָם הַחֲטָא, נו האָט ער זיך

^כ בדברי יחזקאל (ויש פרשתו): וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשנה ואת לאה וילדיה אחרנים ואת רחל ואת יוסף אחרנים. פירש רש"י אחרון אחרון חביב. והוא עבר לפניהם, אמר אם יבא אותו רשע להלחם בי תחלה. וקשה, והלא הדין הוא דאין דוחין נפש מפני נפש, כמבואר (בשלחן ערוך י"ד סימן קנו) עכו"ם שאמרו לישאל תנו לנו אחד מכם ונהרגנו, לא יתנו להם אחד מהם, דאסור למסור להם אחד בידים, דאין דוחין נפש מפני נפש. יעו"ש. ואם כן איך היה רשאי יעקב להשפחות ולילדיהן מטעם אחרון חביב. ושמא יבא אותו רשע להרוג יפגע בבני השפחות תחלה, שהוא כנגד הדין.

^{כט} בדברי יחזקאל (שם בהמשך): אך הענין כך הוא, כי כתיב (קהלת ג, טו) וְהָאֱלֹקִים יִבְקֹשׁ אֶת הַנְּדָדִי, ואיתא במדרש (ויקרא רבה כו, ה) אפילו רודף צדיק והנדרף רשע, השי"ת מבקש עלבון הנדרף, להצילו מן הרודף אותו. והנה השפחות ובניהם היו נכנעין ונרדפין מאת אחיהם בני הגבירות, כי קראו להם שם השפחות, בני השפחות, ולכן היו נכנעים מאד ושבורי לב. וידע יעקב שעשו לא יוכל לעשות להם רע, כי ה' יבקש את הנדרף, ועל כן שם אותם ראשונה. ואחר כך לאה וילדיה אחרונים, הגם שהיו בני גבירה, אבל לא היו כמו רחל ויוסף שהיו אהובים ביותר אצל יעקב, והיו גם כן מעט שבורי לב ונכנעים, לכן העמידן לפני רחל ויוסף, ואת רחל ואת יוסף אחרונים. וזה שפירש רש"י אחרון אחרון חביב, היינו סדרן בסדר נכון ובחכמה נפלאה, כדי שינצלו כולם.

שוין נישט אויף וואָס צו 'פאַררופן', אַז ער האָט מוֹרָא געהאַט טאַמער חֲלִילָה איז נישט מְקוּיִם די אַמִּירָה.

די גאַנצע טענה, און די תּפִּילָה, איז דאָך ווייטער נאָר געווען אויף 'דער' אַמִּירָה [של ההבטחה, וכאומרן] וְאַתָּה אַמִּירָתָּ, וואָס מ'האַט מיר צוגעזאָגט הֵיטֵב אֵיטִיב, און נאָך בזכותך ובזכות אבותך^ל. [און] צום סוף זאָגט ער ער האָט מוֹרָא געהאַט פֿאַר דער אַמִּירָה [שמא יגרום החטא שלא יתקיים. ונמצא דלכאורה טענת וְאַתָּה אַמִּירָתָּ, הוא סתירה למה שנתיירא יעקב שמא גרם החטא].

לז

הוספה לקושיא יב, וסיום קושיא יט

יש מפרשים דמה שנתיירא יעקב הוא רק עבור בניו, ולא על עצמו. אולם הרמב"ם דחה זה, דמה הבטחה היא זו להיטב עמו, באם ח"ו היו בניו נאבדים, ובדואי גם שמירת הבנים בכלל ההבטחה. ולכן מסיק כלעיל, דהכל הוא עבור חשש שמא יגרום החטא. אבל לפי זה אכתי קשה, דאם כן מה היתה טענת וְאַתָּה אַמִּירָתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב נאָר ס'איז דאָ פֿשְׁטִים [בכיואר מה שנתיירא יעקב אף לאחר שהובטח]:

די בעלי התוספות זאָגט גאָר^א, [שהיה חושש] אַז מ'האַט צוגעזאָגט פֿאַר אים אַליין, נישט פֿאַר די קינדער.

און דער אבן עזרא זאָגט^ב עפעס אויך אַזוי, אַז וואָס ס'שטייט וְשִׁמְתִּי אֶת יִרְעָךָ כְּחֹל הַיָּם מֵיִינֵט מֵעַן מִיֵּט אֲנִידַעַרע [בנים שיוולדו לו אחר כך].

לח

און דער רמב"ן פרעגט עס האַרב^ג, קען דען זיין, חלילה וחלילה, און וואָס האָט מען אים צוגעזאָגט [בשמירה, טאמער] אַז ס'וועט אַוועקגיין [ח"ו מבניו]? דאָס איז טייטש הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ? אַז ער וועט חלילה די קינדער חס ושלום 'אַנווערן'^ד, דאָס איז

^ל כפירוש רש"י (לב, יג): הֵיטֵב אֵיטִיב. הֵיטֵב בזכותך, אֵיטִיב בזכות אבותיך (בראשית רבה).

^א בדעת זקנים לבעלי התוספות (לב, יב): כי ירא אנכי אתו. שְׁאֵלָה מטרוניא, היאך ירא מֵעֵשׂו, אחר שהבטיחו הקב"ה. ענה תלמיד חכם אחד, תשובה בצדה, שאמר כי בְּמִקְלִי עֲבָרְתִּי אֶת הַיָּרֵךְ הַזֶּה, כלומר כשהבטיחני הקב"ה לא הייתי כי אם בעצמי, וְעַתָּה הֵייתִי לִשְׁנֵי מַחְנוֹת, ולכן אף אם איני ירא ממנו, שהבטיחני הקב"ה, אמנם יִרָא אֲנִכִּי פֶּן יָבוֹא וְהִכְנִי אִם עַל בָּנִים, כי על האם ועל הבנים לא הבטיחני.

^ב באבן עזרא (לב, ט): וְהָיָה הַמַּחְנֶה הַנֶּשְׁאָר לְפִלִּיטָה. אולי יהיה שיברחו, או תשוך חמת אחיו בהכותו המחנה האחת, או יבא להם ריוח והצללה מה' וכי'. ומה שאמר רבינו שלמה (רש"י שם) שיהיה לפליטה בעל כרחו, הוא דרך דרש. וואם ה' אמר לו וְהָיָה יִרְעָךָ כְּפֶגַעַר הָאָרֶץ, לא ידע אם על אלה או על אחרים. כי הנה יוסף כאשר נמכר היה יעקב חי, והוא לא ידע, כי אין הנביא יודע הנסתרות אם לא יגלה לו ה'. ואלישע אמר (מלכים ב' ד, כז) וְה' הָעֲלִים מִמֶּנִּי. גם זאת תשובה לשואלים איך פחד יעקב וה' הבטיחו, והוא אומר וְהָיָה עִמָּךְ. גם זה פירוש וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ, שיתכן שימלט הוא לבדו. ועוד ידענו כי כל עון קטן וגדול כנגד העושה, על כן העון הקל לגדול יקרא גדול, ויעקב פחד שמה חָטָא או שגג במחשבתו, ובעבור זה לא יהיה ה' עמו. ואל תתמה, כי הנה משה שאין למעלה ממנו והוא שלחו להוציא את ישראל ממצרים, בעבור שגתו שלח מלאך להמיתו.

^ג ברמב"ן (לב, יג): וְאַתָּה אַמִּירָתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ. אף על פי שהיתה פחדתו פן יגרום החטא, אמר עשית עמדי חסדים גדולים שלא הייתי ראוי להם, כל שכן שיש לעשות עמי חנם חסד הזה אשר הבטחתני עליו, שתיטיב לי ותרבה את זרעי, ואין חטאי ראוי למנוע ממני הטובה אשר הבטחתני בה, כי גם מתחילה לא הייתי ראוי לה אם עונות תשמור לי, ולא הבטחתני עליה בעבור מעשי, רק בחסדיך הרבים. ויש אומרים (האבן עזרא דלעיל) כי יעקב היה חומל על בניו ועל ביתו, פן יכה אותם עשו, כי לא היה יודע בהבטחת וְהָיָה יִרְעָךָ כְּפֶגַעַר הָאָרֶץ, אם על אלה או על אחרים, כי יתכן שימלט הוא לבדו, וירבה עוד זרעו. וראינו נכון בעיני, כי אם היתה זאת מחשבתו, איך אמר בתפלתו וְאַתָּה אַמִּירָתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשִׁמְתִּי אֶת יִרְעָךָ. ועוד, כי שם נאמר לו וְהָיָה אֲנִכִּי עִמָּךְ וְשִׁמְתִּיךָ כָּל אֲשֶׁר תִּלָּךְ וְהִשְׁבַּתִּיךָ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ, ואם יהיו בניו נופלים בחורב אחיו, אין ההבטחה הזאת קיימת, ולזה ירמוז באמרו הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ, וכן וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ, כי כל זה ממה שנאמר לו (ויצא לא, ג) וְהָיָה עִמָּךְ. אבל הכל מיראת חטא, כי דרך הצדיקים לירא תמיד, והיה מתיירא אולי אפילו משיצא משם חָטָא, בבואו בברית עם לבן עובד עבודה זרה, או בדבר אחר, ושגיאות מי יבין.

^ד פירוש: דערלייגן, פאַרלירן.

טייטש הייטב איטיב עמך?

לט

דער רמב"ן [אליין] וויל אויספירן אז ס'איז אלץ נאָר וועגן שמא יגרום החטא. אבער ס'איז אלץ שווער דער פֿשט [אין פסוק, ומהו טענת ואתה אמת הייטב איטיב, לפי זה].

קושיות ודקדוקים בענין מעשה שכם

לה

וּמַצֵּא דִּינָה בַּת לֵאָה וּגּוֹ' לְרֵאוּת בְּכָנּוֹת הָאָרֶץ, [און] די גאַנצע פֿרשָה.

נ

ווען ער האָט זיי געפרעגט עֲכָרְתָם אַתִּי, האָבן זיי געענטפערט הַכֹּזֶנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחֻתָּנּוּ.

נב

קושיא ל

וואָס דער פֿשט איז [פון] הַכֹּזֶנָה [יעֲשֶׂה אֶת אַחֻתָּנּוּ] (לד, לא).

ס'שטייט אויכעט אויבן [כעין זה לעיל בהפרשה, כי נכלה עשה בִּישְׂרָאֵל וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה], איז קודם דער רמב"ן קריגט זיך [דאָרט] מיט רש"י^{לה}, וואָס דאָרט שטייט [ברש"י דהכוונה כי גם האומות] זיי זענען געווען גִּדּוּרִים בַּעֲרִיּוֹת קודם, [ולדברי רש"י מובן יותר מה שנאמר כאן שהיה להם טענה הַכֹּזֶנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחֻתָּנּוּ, כי היה זה עוֹלָה גַם אצל שכם וחמור. אבל הרמב"ן סובר דהכוונה וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה בִּישְׂרָאֵל, אבל האומות היו שטופים בעריות, וא"כ אינו מובן כל כך מה היה הטענה עליהם].

נג

בתרגום יונתן וירושלמי מפרש בתשובת בני יעקב הַכֹּזֶנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחֻתָּנּוּ, דהכוונה שעשו כן בכדי שלא ידברו מזה בבתי כנסיות ובתי מדרשות שטימאו את בת יעקב

[נגאָר] דער תרגום יונתן^{לו} זאָגט [אויך אויף] הַכֹּזֶנָה יַעֲשֶׂה, [דהוא על דרך שאמרו לעיל] נִבְלָה עָשָׂה בִּישְׂרָאֵל. [שיבואו] לְדַבֵּר, מ'וועט דערפון 'רעדן' בְּבֵית כְּנִישְׁתָּהוֹן, דאָס מיינט דאָךְ [אין] די בְּתֵי מִדְרָשִׁים.

[און] דער תרגום ירושלמי^{לי} איז נאָך מוסיף בְּבֵית כְּנִישְׁתָּהוֹן 'ובבית מִדְרָשִׁהוֹן', אין די בְּתֵי כְנִסִּיּוֹת און אין די בְּתֵי מִדְרָשׁוֹת וועט מען דערפון 'רעדן' אז ס'איז אַזוינס געשען מיט בת יעקב. [און] ס'איז נישט קיין כְּבוֹד.

^{לה} דכתיב (ז, לו): ובני יעקב באו מן השדה כשִׁמְעָם, ויתעצבו האֲנָשִׁים ויחר להם מאד, כי נכלה עשה בִּישְׂרָאֵל לשכב את בת יעקב, וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה. ופירש שם רש"י: וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה. לענות את הבתולות, שהאומות גדרו עצמן מן העריות על ידי המבול.

ועל זה כתב ברמב"ן שם: ולא ידעתי זה, כי הכנענים שטופים בעריות וכו', דכתיב (קדושים יח, כז) כי את כל התועבת האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם, ולא התחילו בהן באותו הדור [של באי הארץ]. ובמי אברהם ויצחק היו יראים פן יהרגו אותן לקחת נשים. אבל וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה נמשך עם [תוכת] 'בִּישְׂרָאֵל', כי נכלה עשה 'בִּישְׂרָאֵל' וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה, וכן לא יעשה 'בהם'. על כן אמר בִּישְׂרָאֵל, כי איננה נכלה בין הכנענים. ואונקלוס אמר לֹא כִשְׂר לֹא יַעֲשֶׂה, לומר שהוא אסור, ולכך היא נכלה בישראל.

^{לי} בתרגום יונתן (לד, לא): עֲנִין שִׁמְעוֹן וְלֵוִי, לֹא יֵאֵי לְמַהּ מִתְאַמֵּר 'בְּכִישְׁתָּהוֹן דִּישְׂרָאֵל' עֲרֻלָּין סָאִיבוּ לְבַתּוּלָתָא, וּפְלַחִי צִלְמִין טְנִיפּוּ לְבִרְתִּיהָ דִּיעֻקֵּב. אֵלֶיהֶן כְּדִין יֵאֵי לְמַהּ מִתְאַמֵּר, עֲרֻלָּין אַתְקִטְלוּ בְּגִין בַּתּוּלָתָא, וּפְלַחִי צִלְמִין בְּגִין בִּרְתִּיהָ דִּיעֻקֵּב, וְלֹא יִהְיֶה שְׂכָם בְּרַחֲמֵי מִלְּגָלָה בְּמִלְּיָה עֲלָנָא, וּכְאִיתָא מְטַעֲיָא נְפָקַת בְּרָא דְלִית לָהּ תְּבוּעָה יֵעֲבִיד יֵת אַחֲתָא, אִין לֹא עֲבָדנָא יֵת תְּהֻמָּא דִּהִין.

^{לי} בתרגום ירושלמי (סו): עֲנִין תְּרִין בְּנֵי דִיעֻקֵּב כְּתֻדָּא וְאַמְרִין לִישְׂרָאֵל אַבּוּהוֹן, לֹא יֵאֵי הוּא דִּיהוּי מִתְאַמֵּר 'בְּכִישְׁתָּהוֹן דִּישְׂרָאֵל' וּבְבֵית מִדְרָשִׁהוֹן' עֲרֻלִין סָאִיבוּ בַתּוּלָה וּפְלַחִי צִלְמִין בִּרְתִּיהָ דִּיעֻקֵּב. בְּרָם יֵאֵי הוּא דִּיהוּי

ולפי זה מובן הטענה נגדם גם להרמב"ן, כי הם עשו דבר שהוא לקלון בין בני ישראל עצמם שידברו על יעקב ובניו).

נר

וצריך ביאור למה נקטו שלא ידברו כן 'בבית המדרש' דייקא, והלא בדורם בלאו הכי לא היה עוד בית המדרש אחר, ולדורות העתידים מהו החילוק באיזה מקום ידברו מזה, ולמה חששו יותר על הדיבור מזה 'בבית המדרש'?

(ל) אבל עיקר דברי התרגום יונתן וירושלמי צריך הסבר, נו וואָס איז דער פֿשט מ'וועט רעדן, אין די "בתי מדרשים" וועט מען רעדן.

נו 'דעמאלטס' האָט מען דאָך נישט געהאַט קיין בתי מדרשים (אחרים, חוץ משל יעקב והשבטים עצמם^ל, ואם כן על מי חששו 'שידברו עליהם' בבתי מדרשים).

און [אויב די כוונה איז] אַז מ'וועט 'שפעטער' רעדן [בדורות העתידים, אם כן] וואָס עפעס דאָקא אין בית המדרש וועט מען רעדן? און 'ערגעץ אנדערש' רעדט מען נישט?

וואָס עפעס האָבן זיי געזאָגט אַז מ'וועט רעדן אין די 'בתי מדרשים' גראַדל^ט.

קסז

ישוב הקושיות בתחילת הפרשה

הקדמה לישוב קושיא יב

וועל מיר גיין צוריק [לתחילת הפרשה, לבאר ענין] ויִירָא מֵאֵד, און וַיַּצַּר לוֹ. דאָכט זיך מיר אין דעם גוף הַעֲנִינִי, [לייבט מה שהקשו דהלא] די גמרא זאָגט דאָך כל דיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה, אינו חוזר. דאָכט זיך מיר אַ הָעֲרָה קִטְנָה, און מיט דעם איז פֿאַרענטפערט דאָס גאַנצע עֲנִינִי.

קסח

דער אָמֶת, דעם וואָס ס'קומט פון הקדוש ברוך הוא 'בְּדַבָּר', איז אֵינוֹ חוֹזֵר. [אבל מה שאינו בדיבור מפורש, רק נרמז בדברות הכתובים, זה תלוי לפי המעשים והזכיות האין יתקיים ויתפרש אופני הדרשות (וכדלהלן באות קעה-קעט). ובזה שייך ענין שמא יגרום החטא].

קסט

מה שהקשו בגמרא סתירה האין נתיירא יעקב והלא הובטח בשמירה, הנה לפי דברי הוזהר הק' מיושב סתירה זו, כי יראתו של יעקב היה על דורות האחרונים שיהיו בדוחקא דגלותא בתראה, ולפי זה י"ל דהבטחת השמירה ידע יעקב שזה יתקיים בשלימות על יעקב ובניו, וגם הרבה דורות אחריו, אבל נתיירא על דורות האחרונים, שזה לא נכלל להדיא בהבטחת השמירה

[והנה] לעולם איז דאָך אַזוי.

די גמרא פרעגט^א [א סתירה, דהלא] מ'האָט אים געזאָגט וּשְׁמַרְתִּיהָ כָּל אֲשֶׁר תִּלָּךְ, און צום סוף [איז געווען] וַיִּירָא.

[אמנם] אין זוהר הקדוש פרשת בראשית^ב שטייט גאָר אַרויס בפירוש, וַיִּירָא יַעֲקֹב

מִתְאַמֵּר 'בְּכַנְשִׁיתָיוֹן דִּישְׂרָאֵל וּבְבֵית מִדְרָשִׁיהוּ', עֲרִלִין אִתְקַטְּלוּ עַל עֶסֶק תְּהוֹלָה וּפְלִיחַ צִלְמִין עַל דְּסָאִיבּוֹ לְדִינָה בְּרִיתָהּ דִּיעֲקֹב, דְּלֹא יְהוּי שָׂכֵם בְּרַחֲמֵי דְּמִיָּה וְאִמְרָא כְּלִפְיָהּ וְאִמְרָא כְּלִפְיָהּ דְּלִית לָהּ אֲנָשׁ תָּבַע עוֹלָבְנָה בְּן אֲמִעֲבִיד לְדִינָה בְּרִיתָהּ דִּיעֲקֹב. וְאִמְרָן כְּאִתָּא וְנִי וְנִפְקֵת בְּרָא מִחֻשָּׁב יֵת אֲחֵתָן.

^ל שחבר היה אז לאחר הסתלקות שם וְעָכְרִי, כי גם עבר כבר נסתלק בהיות יעקב בן ע"ט שנה, ויעקב הלך לחרון בהיותו בן ע"ז שנה, ומעשה דינה היה לערך כ' שנים לאחר זה.

^ט גראַד. פירוש: דייקא, גאָר.

^ב בוזהר הק' (בראשית כג): וַיַּעֲקֹב בְּגִין דְּחֵמָא בְּרוּחָא דְּקוֹדֶשָׁא דוּחָקָא דְּגִלּוּתָא בְּתַרְאָה בְּסוּף יוֹמִיָּא, (אמר וַיִּפְגַּע בְּמִקּוֹם וַיִּלָּךְ שָׁם כִּי בָא הַשָּׁמֶשׁ, ובא ליליא דגלותא, ואמר) וַיִּירָא יַעֲקֹב מֵאֵד וַיַּצַּר לוֹ, וּפְלִיג עָמָא קְדִישָׁא בְּגִלּוּתָא

ער האָט זיך געפֿאַרַכטן, [ווייל] ער האָט געזען ברוח הקודש דוּחַקאַ דְּגָלוֹת בְּתַרְאָה. ער האָט געזען דאָס לעצטע גָלוֹת, דעס ביטערע גָלוֹת אָדוֹם, [און] ער האָט געזען דעם גרויסן דוּחַק וואָס ס'וועט זיך טון דאָ אין דעם גָלוֹת, און פון דעם האָט ער זיך זייער געשראַקן.

[אַזוי] שטייט אַרויס אין זוהר הקדוש.

קע

[ונמצא כי] דער וַיִּירָא יַעֲקֹב איז גאָר אויף עפעס אַנדערש [לא על מה שהובטח בימיו. וממילא] איז גאָרנישט קיין קִשְׁיָא, נישט קיין הִתְחַלֵּת קוֹשְׁיָא נישט. [דמה שהובטח] וּשְׁמִרְתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ, [זה נתקיים מִיט דעם] מ'האָט אים אָפּגעהיטן 'אים' מִיט 'זיינע קינדער', [און] כִּמָּה דוֹרוֹת האָט זיך געצויגן, און אַלעס איז געווען 'וואויל און פיין', און די גאַנצע הִבְטָחָה איז מְקוּיָם געוואָרן.

קעא

[אמנם] די לעצטע דוֹרוֹת זעט מען דאָך - על כרחך - אז ס'איז נישט געליגן אין דער הִבְטָחָה, וואָרן ס'איז דאָך געשען בעונונו הרבים צָרוֹת נִמְרָצוֹת, [וואָס דאָס] דאָרף מען דאָך נישט דערציילן וואָס מ'האָט מיטגעמאַכט אין דעם ביטערן גָלוֹת. הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ זאָל [שוין] אָפּהיטן פון היינט אָן ווייטער, [און] מ'זאָל די זְכִיָּה האָבן מְקַבֵּל צו זיין פֿני מְשִׁיחַ צִדְקָנוּ בְּנִחַת וּבְשִׁמְחָה. [ועכ"פ] זעט מען דאָך וואָס ס'טוט זיך [בדורות אחרונים], ס'איז דאָך 'גאָרנישט דעס' [דלא זכינו לשמירה השלימה הנאמרה בהבטחה שהובטח יעקב, וחזינון דלא הוחלט זה בכלל ההבטחה].

קעב

אלא דלפי זה יוקשה דאם כן מאי הקשו בגמרא סתירה בזה, והלא גם כח"ל במדרשים, ואף בגמרא, מפרשים ראותו ותפלתו של יעקב אבינו על דורות העתידים, שהתפלל להציל את בני בניו מיד בני בניו של עשו [ואם כן] לכאורה [קשה] וואָס הייבט גאָר אָן די גמרא צו 'פרעגן' [על מה נתיירא יעקב אף שכבר הובטח בשמירה]. [דהלא] אַלע מדרשים זאָגן דאָך לכאורה [אַזוי, לפרש כל עניני פרשה זו כן], אַז דאָס גייט אַרויף אויף שפּעטער^{מא}.

[און] די גמרא זאָגט אויכעט^{מב} דאָרטן ביי [דעם פסוק] כִּי שְׂרִיֵּת עִם אֱלֹקִים וְעַם אֲנָשִׁים, האָט מען אים מְרַמֵּז געווען אַז דו וועסט האָבן רַאשֵׁי גָלוֹת דאָרט אין בָּבֶל, רַמַּז לוֹ גָלוֹת. זאָגט אויך די גמרא דאָרט [אַזוי].

[און] די מדרשים זענען דאָך פיל כסדר. טאַקע די וואָס ס'איז [געווען] וַיַּחֲזֵק אֶת הָעַם [וַיֹּאמֶר אִם יָבוֹא עֲשׂוֹ וגו'] וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׂאָר לְפִלְטָה, זאָגט דער מדרש^{מג} אַם יִהְיֶה

לג' סטריין, כְּמָא דְּאֵת אִמֶּר וַיֵּשֶׁב אֶת הַשְּׂפָחוֹת וְאֵת יְלָדֵיהֶן וְרַאשֵׁיהֶן בְּגִלּוֹתָא דְּאָדוֹם, וְאֵת לֵאָה וְיְלָדֶיהָ אַחֲרֵיהֶם, וְאֵת רַחֵל וְאֵת יוֹסֵף אַחֲרֵיהֶם. וּבְגִין דְּחִמָּא בְּתַר כֵּן עֲנִיּוּתָא וְצַעֲרָא דְּלֵהוּן, אִמֶּר וְשִׁבְתִּי בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי, וְאִמֶּר וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבְגֵד לְלַבֹּשׁ.

^{מא} וועיין בבראשית רבה (עו, א): הַצִּילָנִי נָא מִיַּד אֲחֵי מִיֵּד עֲשׂוֹ, הַצֵּל אֶת בְּנֵי לַעֲתִיד לָבֹא, מִיַּד בְּנֵי בְנוֹ שְׂבָאוֹ עֲלֵיהֶן מִכְחוֹ שֶׁל עֲשׂוֹ. - [וועיין גס להלן בהערה מג].

^{מב} בגמרא חולין (עב): כִּי שְׂרִיֵּת [עם אֱלֹהִים וְעַם אֲנָשִׁים]. אמר רבה, רַמַּז רַמַּז לוֹ, שְׁעִתִּידִים שְׁנֵי שְׂרִים לְצַאת מִמֶּנּוּ, רַאשׁ גּוֹלָה שֶׁבִּכְבֵּל, וְנִשְׂאֵי שְׂבָאָרְךָ יִשְׂרָאֵל, מִכָּאן רַמַּז לוֹ גָלוֹת.

^{מג} בבראשית רבה (עו, א): וַיַּחֲזֵק אֶת הָעַם. לִימֹדךָ תוֹרָה דְּרַךְ אֶרֶץ, שְׁלֵא יִהְיֶה אָדָם נוֹתֵן כָּל מִמּוֹנוֹ בְּזוּיָת אֶחָד. מִמִּי אֵתָה לְמוֹד, מִיעֶקֶב, שְׁנֵאמַר וַיַּחֲזֵק אֶת וְגו', וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מלכים א' יח, ט) וַיַּחֲבִיאֵם חֲמִשִּׁים אִישׁ בְּמַעְרָה. וַיֹּאמֶר אִם

אחינו שבדרום, ישארו אחינו שבגולה. דאָס איז דאָך אויך אויף שפעטער, [שהרי] ווער זענען די דרום און ווער זענען די גולה, דאָס איז אַלעס די שפעטערע דורות. זעט מען דאָך אין די מדרשים אויך [כדברי הזוהר, אַז] דאָס גייט אויף שפעטער.

קעג

איז דאָך דאָס גאַרנישט סוֹתֵר דעס וואָס ער זאָגט [וּשְׁמַרְתִּיךָ כָּל אֲשֶׁר תִּלְךָ]. נישט אַזוי ווי די וואָס זיי פרעגן די קשׁיָא, [והם מתרצים (כדלעיל באות לו) כי נתיירא יעקב] אַז חלילה די קינדער, [דיחכך] ער וועט האָבן אַנדערע קינדער. [נאָר] טאַקע 'די' קינדער וועלן בלייבן [כי הם בכלל ההבטחה], און ס'איז טאַקע געבליבן [עוד כמה] דורות און דוֹרֵי דורות, מיט אַ בית המקדש. ס'איז אַלעס אַמֶת. אָבער וואָס האָט זיך געטון 'דערנאָך', נאָך די צוויי חורבנות, [איז דאָך] עַד אֵין חֶקֶר יָעֵד אֵין שִׁיעוֹר [הצרות שעשו בני עשו לבני יעקב].

קער

[וואס כן] לכאורה איז דאָך אַ גרויסע פֿלאַ, וואָס הייבט אָן גאָר די גמרא [אפילו] צו פרעגן.

קעה

אמנם ביאור הענין, דאָף שבדיבור מפורש לא נאמרה ההבטחה גם על דורות העתידים שבגלות האחרון. אבל בדרך רמז ודרש שפיר נרמז לרבות גם דורות העתידים, וכן נרמז בכלל הלשון הַיֵּטִב אֵימִיב, פֿירושׁו אפילו מאה פעמים, וכדרך שדרשו בכפל לשון תָּתֵן, ולעתיד יתגלה לנו האדך שנרמז הכל בלשונות הפסוקים, וכמו שכתב בישמח משה [ולזה שפיר הקשו בגמרא דלפי דרשות ורמזות הכתובים, אכתי יש סתירה בהענין, ויוקשה למה נתיירא יעקב] נאָר וואָס'זשע דען, דער אַמֶת איז דאָך אַזוי, אַלעס שטייט אין די תוֹרָה הַקְדוּשָׁה. [ובמה שאמר לו בכפל לשון] הַיֵּטִב אֵימִיב [פֿירושׁו] אַפִּילוּ מֵאַה פֻּעַמִּים, [כמו שדרשו בכפל הלשון (שבפסוק) תָּתֵן תָּתֵן^מ (ראה טו, ט)]. [ונמצא] דאָ שטייט אַ הַבְּטָחָה לְדוֹרוֹת, [כי] לִיכָא מִיָּדִי דְּלֵא רְמִיזָא בְּאוֹרֵייתָא. נאָר מ'זעט נישט, ס'איז באַהאַלטן.

קעו

[ורק] לעתיד [ייראו כל הפירושים בזה, וכדכתיב] בְּשׁוּבִי אֶת שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר ה' [צפניה ג, כ], זאָגט דער ישמח משה [פ' שמות] [פֻּשֵׁט, כי] וועט מען זען איבעראַל [בפסוקים] וואו ס'שטייט די גאָולה, און [ס'שטייט] 'ווען' ס'וועט זיין. אַלעס שטייט. [ולזה שפיר הקשו בגמרא, למה נתיירא יעקב, והלא בהבטחת השמירה וההטבה, נכלל לפי הרמז והדרש גם השמירה על דורות האחרונים].

קעז

ועל זה תירצו בגמרא כי נתיירא שמא יגרום החמא. והכוונה כי מה שאינו בדיבור מפורש, רק נרמז בדרשות הכתובים, זה תלוי לפי המעשים והזכויות האדך יתקיים ויתפרש אופני הדרשות, ובוה שייך ענין שמא יגרום החמא נאָר וואָס'זשע דען, די אַלע דְּרָשׁוֹת, די אַלע וואָס מ'קאָן דְּרָשׁ'נען [שייך לדרוש בו בכמה אופנים].

אפילו [אין] די דְּרָשׁוֹת חכמינו ז"ל, איז דאָ [שהם] פֿאַרקערט, אַזוי און אַזוי. [וכגון בפסוק] רַב יַעֲבֹד צִעִיר, [דרשו חכז"ל^מ] אַם זָכָה יַעֲבֹד, וְאִם לֹא יַעֲבֹד.

יְבֹא עֲשׂוֹ אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד וְהַקָּהוּ, אלו אחינו שבדרום. וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׁאָר לְפָלִיטָה, אלו אחינו שבגלות. ^מבספרי פ' ראה (פסוק יד): מנין שאם נתת פעם אחת, אתה נותן לו אפילו מאה פעמים, תלמוד לומר נתון נתון. וברש"י פרשת ראה (טו, י): נתון נתון לו. אפילו מאה פעמים. ועיין עוד בגמרא בבא מציעא (לא). כמה פסוקים שנדרשים כן.

[וכן בפסוק] בַּעֲתָהּ אֲחִישָׁנָה, [דרשו בו]¹²⁰ זָכוּ אִיזוּ אֲחִישָׁנָה, און לא זָכוּ בַּעֲתָהּ. [ס'איז דאָ] טאַקע הַבְּטָחוֹת, אָבער ס'איז אַסאַךְ תְּלוּי [במעשי הדור והזכויות, האופן האין יתפרשו וידרשו פסוקי ההבטחות].

קעח

[וועגן זע האין לדרוש ולפרש בלשונות הכתובים] 'דעס' איז תלוי אין שמא יגרום החטא. [דהיינו אין] די שפעטערע הַבְּטָחוֹת¹²¹, 'וואָס' אין שפעטערן דור וועט זיך טון, [דעס] קענען טאַקע די חטאים גורם זיין.

אַזוי ווי בעוונני הרבים, דאָס איז גיווענדט לויט די חטאים.
[און] דאָס איז נישט מְבוּאָר, דאָס איז נישט מְבוּאָר 'בפירושו', די דרשות.

קעט

והוא בעין שמצינו בכל התורה דיש מ"ט פנים מהור ומגא, ואמרו כי אלו ואלו דברי אלקים חיים. ומכל מקום הכרעת ההלכה הוא רק באופן שיכריעו חכמי הדור. [וכמו כן בענין הברכות והבטחות, הכרעת הפשט בהדרשות, תלוי לפי מעשי הדור] וְהָרִאָהּ, פונקט אַזוי ווי ס'שטייט¹²² [שהתורה נדרשת] מ"ט פנים טמא און מ"ט פנים טהור, ואלו ואלו דברי אלקים חיים. דער זאָגט טמא און דער זאָגט טהור, און ס'איז ביידע אַמֶּת, די ביידע דרשות זענען [שורשם] דאָרט אויבן, [וכמו שהביא הריטב"א בשם רבני צרפת כי] משה רבינו האָט געפרעגט וויאַזוי וועט מען טון, [ואמר לו הקדוש ברוך הוא] אַזוי ווי די חכמים וועלן מְכַרֵּעַ זיין. [וכמו כן בענין הברכות והבטחות, הכרעת הפשט בהדרשות תלוי לפי מעשי הדור].

קפ

ישוב קושיא זב

ובזה מיושב הכל, דמה שאמרו כל דיבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אינו חוזר, היינו דיבור מפורש. אבל מה שנזמר בדרך דרש, יש בו כמה דרשות לכאן ולכאן, וזה שפיר תלוי במעשי הדור, ושכך בו ענין שמא יגרום החטא דאָס איז אויך אַזוי.
אין די הַבְּטָחוֹת פון לעתיד ליגט אַלעס [אבל יש כמה פנים האין לדרושם].
[וכעין זה מצינו] די מכילתא זאָגט¹²³ [ביי] די גאולת מצרים, אַז זיי וועלן זוכה זיין וועט זיין 'לדורות', אַז נישט איז עס נאָר [א] גאולה 'לשעה'.

קפא

אַלעס ליגט [אין די הבטחות, מאורעות כל הדורות]. און דאָס איז [אָבער] גיווענדט 'וויאַזוי' דער פֿשֶׁט איז אין דעם.
און דער פֿשֶׁט איז גיווענדט, לויט די מַעֲשִׂים.

¹²⁰ בבראשית רבה (יג, ט): וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר, אמר רב הונא, אִם זָכָה יַעֲבֹד, וְאִם לֹא יַעֲבֹד.

¹²¹ בגמרא סנהדרין (צח, ב): רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב בַּעֲתָהּ (ישעי' ס, כב), וכתוב אֲחִישָׁנָה (שם). זכו אֲחִישָׁנָה, לא זכו בַּעֲתָהּ.

¹²² פירוש: ההבטחות שעל דורות העתידים, שאין זה מפורש להדיא בלשונות ההבטחה ליעקב.

¹²³ כדאיתא בגמרא עירובין (ג, ט): שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו, והללו אומרים הלכה כמותנו, יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלקים חיים וכו'.

וכתב שם בחידושי הריטב"א וז"ל: שְׁאֵלוּ רַבֵּנִי צִרְפַּת ז"ל, הֵיכָן אֶפְשָׁר שִׁיהוּ שְׁנֵיהֶם דְּבָרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, וְזֶה אוֹסֵר וְזֶה מְתִיר. וְתִירְצוּ, כִּי כְשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לְמִרוֹם לִקְבֹּל תּוֹרָה, הִרְאוּ לוֹ עַל כָּל דָּבָר וּדְבָר מ"ט פְּנִים לְאִיסוֹר וּמ"ט פְּנִים לְהִתֵּר, וְשָׁאֵל לְהַקְבִּי"ה עַל זֶה, וְאָמַר שִׁיחָא זֶה מִסּוֹר לְחֻכְמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּל דּוֹר וָדוֹר, וִיחִיָּה הִכְרַעָה כְּמוֹתָם. וְנִכּוֹן הוּא לְפִי הִדְרֵשׁ, וּבִדְרֹךְ הָאֵמֶת יֵשׁ טַעַם וְסוֹד בְּדָבָר.

¹²⁴ במכילתא בא (פרשה יד): רבי אומר, כתוב אחד אומר וַעֲבֹדוּם וַעֲנּוּ אֹתָם אֲרָבַע מֵאוֹת שָׁנָה (בראשית טו, יג) וכתוב אחד אומר (שם) וְדוֹר רִבְעִי יָשׁוּבָה הָנָּה, כיצד יתקיימו שני כתובין אלו. אמר הקב"ה, אִם עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, אֲנִי גּוֹאֲלָם לְדוֹרוֹת, וְאִם לֹא אֲנִי גּוֹאֲלָם לְשָׁנִים.

לשון וישלח תשכ"ז (חלק ג) **קדשו** כא

אז מ'איז זוכה, קומט אפיר 'דער' פֿשט [שהוא לטובה. און] חלילה אז נישט, איז 'אזוי' [פֿשט].

דאָס איז תלוי [בהמעשים, פירוש ההבטחה], און אלעס שטייט [אבער] אין די תורה הקדושה.

קפג

איבערדעם דער דיבור [המפורש] איז [אינו חוזר, אבל הדרשות הנרמזים בו יוכלו להשתנות]. וואָרן דעס וואָס ס'איז תלוי אין די בחירה, קען נישט זיין בדבור, אז ס'קאָן נאָך נשְתַּנֶּה ווערן, נאָר דעס וואָס ס'איז נאָר בַּמַּחֲשָׁבָה.

[אָבער] מְרומָז [בכחינת מחשבה] איז עס אַלעס, ס'ליגט אַלעס אין די ווערטער.¹

קפג

והשתא אתי שפיר גם מה שאמרו בנמרא 'כיוצא בו' לענין ביאה השניה שבימי עזרא, דבפסוק אינו מפורש דקאי על ימי עזרא, אלא שתהיה עוד ביאה שניה, ולפי הדרש נדרש על עזרא, אבל היה תלוי במעשי הדור, וכשלא זכו יתקיים זה בביאת הארץ דלעתיד לבא, וכתירוץ הצל"ח.

דאָס קאָן זיין איז דער פֿשט, איבערדעם איז נישט קיין שום קְשִׁיָּא [קושיא יב].

דאָרטן ביי די בִּיאַה שְׁנִיָּה שטייט נישט אַרויס - וועלעכע בִּיאַה [מ'מיינט] - בַּפִּירוּשׁ. מ'קאָן דַּרְשֵׁנ'ען 'אזוי' [דקאי על ימי עזרא], און ווען מ'העט גיווען זוכה געווען העט דאָס געווען. און 'אזוי' [כשלא זכו] איז די טייטש 'אזוי' [דקאי על ביאת הארץ דלעתיד לבא, וכתירוץ הצל"ח דלעיל].

קפד

וכמו כן בענין הברכות שנתברך יעקב, והבטחה שהוכחם מפי הקב"ה, בזה אמרו גם כן הרבה דרשות לאין שיעור, והכל תלוי לפי מעשי הדור, האיד ומתי יתקיימו אלו הדרשות.

די זעלבע איז דאָ אויכעט [בענין יעקב אבינו].

אויף לַעֲתִיד, אין די תורה הקדושה, שטייט אַלעס גוטס. ווען מ'העט נישט גיווען געזינדיגט העטן געווען 'די' פֿשְׁטִים [אויך פריער]. איז דאָ כַּמָּה דְּרָשׁוֹת.

אין די אַלע בְּרָכוֹת איז דאָ אזויפיל דְּרָשׁוֹת, [וכגון] אין דעם וְיִתֵּן לָךְ מִטַּל הַשָּׁמַיִם [תולדות כז, כח], דער מדרש אַלִּיָּנָא² רעכנט אויס 'אָן אַ שִׁיעוּר און אָן אַן עֶרֶךְ' [פון] דְּרָשׁוֹת, אויף היצט און אויף שפּעטער, אויף אַלעס, ביז נאָך ביאת הַמְּשִׁיחַ, אַלעס שטייט [מרומז בברכות אלו].

קפה

וכן לענין התוכחות שבתורה, יש בזה כמה דרשות לכאן ולכאן, והכל תלוי לפי המעשים והזכויות

און חלילה פאַרקערט [בעניני התוכחות], קומען אַפִּיר 'די' דְּרָשׁוֹת [לפי הזכות והחובה].

קפו

וכעין מה שנחלקו ר' יוחנן וריש לקיש בביאור דרשת הפסוק וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וְשָׁנִים מִמִּשְׁפָּחָה, דריש לקיש אמר דברים ככתב, ור' יוחנן אמר לו לא ניקח ליה למרייהו 'דלמיר'ו' הכי, היינו דלא ניקח שיפרשו כפשט זה, אלא שיפרשו כי רק אחד מעיר יהיה כדאי להנצל, ושכוחו יציל את כל העיר

[ווי] די גמרא זאָגט³ [אויפן פסוק וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם] אֶחָד מֵעִיר וְשָׁנִים מִמִּשְׁפָּחָה², [כי ריש

¹ וז"ל הרמב"ן (ראה טו, יא): כי התורה 'תרמוז' במה שעתידי להיות, אבל לא יתבאר עליהם 'בפירוש' שלא יקיימו התורה לעולם, וחלילה, רק בדרך אזהרה יזכיר הדבר.

² בבראשית רבה פרשה ס"ו. עיין שם באורן.

³ בגמרא סנהדרין (קיא): כי אנכי בעלתי ככם וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וְשָׁנִים מִמִּשְׁפָּחָה, אמר ריש לקיש, דברים ככתבן [פירש"י: שלא ימלטו אלא אחד מעיר ושנים ממשפחה]. אמר רבי יוחנן, לא ניקח ליה למרייהו דאמרת להו הכי [אין הקב"ה רוצה שתהא דן את ישראל כל כך לכף חובה], אלא אֶחָד מֵעִיר מוזהר כל העיר כולה [וְלִקְחֹתִי אֶחָד מֵעִיר, בשביל חסיד אחד שבעיר, אקח את כל העיר כולה]. וְשָׁנִים מִמִּשְׁפָּחָה מוזהרין כל המשפחה כולה.

לקיש דורש] אז ס'וועט נישט בלייבן חלילה נאך אַחַד מַעִיר, [און] רבי יוחנן זאָגט לאַ
נִיחָא לִיה לְמַרְיָהּוּ דְלִימְרוּ הָכִי, [אלא] אַחַד מַעִיר מַצִּיל עַל כָּל הָעִיר, וְשָׁנִים מִמִּשְׁפָּחָה
מַצִּילִין אֶת כָּל הַמִּשְׁפָּחָה.²¹

[ולכאורה] וואָס זאָגט ער לאַ נִיחָא לִיה דְלִימְרוּ, וואָס הייסט דְלִימְרוּ, דער פסוק
הָאֵט דָאך שוין אַזוי געזאָגט.

נאָר וואָס דען, דער פֿשט איז נישט [מוחלט] אַזוי אין פסוק. דאָס זאָגט ער, איך
קען זאָגן 'אַזאַ' פֿשט, און איך קען זאָגן 'אַזאַ' פֿשט. נאָר ס'איז נישט נִיחָא פאַרן
בורא כל עולמים צו זאָגן 'דעם' פֿשט.

די נבואה איז אַזוי אַראָפּגעקומען אז ס'קאָן זיין די ביידע פֿשטים, [ובאמרו] לאַ
נִיחָא לִיה לְמַרְיָהּוּ דְלִימְרוּ לפרש הכתוב כפשוט זה של ריש לקיש. און] מיט דעם האָט ער
מַכְרִיע געוועזן [אז] 'דער' פֿשט מוז בלייבן, [הפשט של ר' יוחנן דאחד מעיר מציל כל העיר].
און יענער [ריש לקיש] האָט אויך עפעס געזאָגט [פֿשט אַמְתִּי, ווייל] דאָס איז אלו ואלו
דברי אלקים חיים, מ"ט פנים טמא און מ"ט פנים טהור.

קפז

ועל כל פנים מיושב קושיית הגמרא למה נתיירא יעקב, לפי שנתיירא על
דורות העתידים שנכללו בהבטחה רק ברמו, וזה תלוי באם יגרום החטא

[ועל כל פנים] דעס וואָס ס'איז 'מְרוּמָז' [ולא נכתב בהדיא], וואָס מ'קען זאָגן פֿשט
[בכמה אופנים], דעס קאָן נִשְׁתַּנֵּה ווערן.

[און] פון 'דעם' האָט ער [יעקב] מוֹרָא געהאַט.

קפח

ישוב קושיא יט

ומכל מקום התפלל יעקב ואתה אֲמַרְתָּ הַיָּמִים אֵיטִיב עִמָּךְ, שלפי הדרש נכלל בזה גם דורות העתידים, ואף שלא
נאמר זה בדיבור מפורש מכל מקום השיג בחכמתו או ברוח הקודש גם הדרשות הנרמזים. ולזה התפלל להמתק
לטובה גם עליהם שיוכלו שארית ישראל להתקיים בדור האחרון

דאָס איז דער פֿשט דאָ [בישוב קושיא יט].

לעולם אין די הִבְטָחָה פון הַיָּטִב אֵיטִיב עִמָּךְ, [וואָס דאָרט] איז געשטאַנען אַלעס,
ער האָט געזען אַלעס גוטס אין דעם.

ער האָט אָבער מוֹרָא געהאַט, ער האָט דאָך אַ קוק געגעבן [אז] 'בְּדַבּוּר' האָט מען
עס נישט אים געזאָגט, ער האָט אָבער 'געזען' [מרומז הכל], אָדער מיטן רוח הקודש,
[אָדער 'בַּחֲכָמָתוֹ', על דרך שאמרו] חכם עדיף מנביא [כבא בתרא יב].

ווי דער ישמח משה זאָגט²² [פֿשט, באומרם חכם עדיף מנביא], אַ חָכָם זעט אפילו
וואָס מ'קען נישט זאָגן בְּדַבּוּר, וואָס ס'איז תָּלוי אין די בְּחִירָה.

ייתב רב כהנא קמיה דרב ויתיב וקאמר דברים ככתבן, אמר ליה רב לא נחא ליה למרייהו דאמרת להו הכי, אלא
אחד מעיר מזכה כל העיר ושנים ממשפחה מזיקין כל המשפחה וכו'.

²¹ סיום הפסוק: וְהָבֵאתִי אֲתֶכֶם צִיּוֹן (ירמ' ג, יד).
²² ועיין באורן בביאור דברי הגמרא אלו, בדברי רבינו בס'ג בא תשכ"ב ותשכ"ז, להמתק הענין לטובה.

²³ בישמח משה בפרשתן (עה"פ וענו בני יעקב): בהקדים דקשה לן על הא שאמרו רז"ל חכם עדיף מנביא, הא
אמרו רז"ל (שבת צב.) אין הנבואה שורה אלא על חכם, ואם כן איהי נמי חכם. ונראה לי ליישב על פי מה
שכתבתי לפרש המדרש (קהלת רבה ז, טו) כותבתי עליך שחכם אתה וכו', ואמרם ז"ל (ראש השנה כא:): בנביאים הוא
דלא קם [נביא כמשה], אבל בחכמים קם וכו', והפסוק (וואתחנן ז, כו) רַב לָךְ, (ותמצית הדברים הדיקדקים הגדולים
המתדבקים בחכמה העליונה, יוכלו להשיג גם מחשבתו של יוצר בראשית, מה שאין כן הנביאים אין השגתם רק
במה שיצא לפועל הדיבור, ולא בחינת מחשבה, עיין שם במקומם ותבין), והיינו 'חכם' עדיף מנביא, ודו"ק.

[וממילא ממה שלא נאמרה כל זה בדיבור] האָט ער געזען ווי נישט גוט ס'וועט זיין, מיט די אַלע צרות וואָס זיי וועלן דורכגיין. [איבערדעם] האָט ער זיך זייער געפאַרעכטן.

קפט

האָט ער מתפלל געווען, דו האָסט דאָך מיר געזאָגט הייבט אַיטב, און אַז ס'קאָן זיין [הפשט לטובה], האָט ער זיך געבעטן לאַז זיין 'דער' פֿשט, [ווייל] דאָס איז דאָך אויך נאָלל אין דער אַמירה. און ס'קאָן זיין חלילה אַן אַנדערער פֿשט אויך, אין דעם הייבט אַיטב. איבערדעם האָט ער 'דאָס' מתפלל געווען [שיתקיים גם הרמז לדורות שנכלל באמירה זו].

קצ

ומה שאמר קמנתי מכל החסדים, ופרש"י שמא נתמעטו זכויות, ונמצא רחלה זה בזכויותיו ולא בזכויות הדורות העתידים. הוא כדרך הצדיקים שתולין הכל בעצמם, ובאמת כל קיומנו הוא רק בזכות האבות הק', ולזה היה נתיירא שמא עבדו לא יזכו בדורות העתידים. והתפלל להקב"ה שעם כל זה ימותיק גם עליהם לטובה להכלילם בכל הבטחת השמירה

איי וואָס ער האָט געזאָגט [וועגן] זיינע חטאים [שמא נתמעטו זכויות על ידי החטא], איז [וכן הוא] דָּרָךְ הַצְּדִיקִים זיי האָבן [אַלץ] מוֹרָא [מן החטא].

ער האָט געקלערט אפשר איז 'ער' אויך שולדיג.

וואָרן דאָס אַלעס [כל הבטחות האלון] איז דעך דאָך אין זיינע זכּוּתִים [וכפירש"י וְאֵתָה אֲמַרְתָּ הֵיטֵב 'בְּזִכּוּתָא']¹. זכּוּת אַבּוֹת ברויך מען דאָך האָבן [בדורות העתידים. ולכן חשב כי] אפשר האָט ער געזינדיגט, [ולכן] איז דער כַּח שוואַכער.

ס'איז טאַקע אַמֶּת [אז] עֲנוּת יִשְׂרָאֵל [שבדורות האחרים] האָבן גוֹרם געווען, אָבער צִדִּיקִים הענגען דאָך אַן 'אין זיך'. האָט ער געקלערט אפשר, איבערדעם האָט ער געזאָגט שְׁמָא נִתְּלַכְלַכְתִּי, קִטְנִיתִי מִכָּל הַחֲסִדִּים, נִתְּמַעְטוּ זְכוּתִי.

ער האָט נישט געמיינט [אז] ער האָט ווייניג זְכוּתִים, [און אז] ס'איז גֵּרָם הַחֲטָא חֲלִילָה אַז ס'וועט 'שוין' עפעס געשען [דעמאָלטס 'בְּמִי']. אויף דעם האָט ער נישט מוֹרָא געהאַט. נאָר ער האָט מורא געהאַט טאַקע אויף שפּעטער, [ועל זה הוא שנאמר] וַיִּירָא יַעֲקֹב, אַזּוֹי ווי דער זוהר הקדוש זאָגט (כדלעיל באות קסט).

קצא

און די גמרא מיטן זוהר הקדוש זענען ביידע איינס, ס'איז אַלעס מִכָּן [זה לזה, ס'איז] איין קוּטב און איין מִכָּן.

[נאָר] די גמרא איז עס נישט אַזּוֹי גוט מִבְּאָר. אַזּוֹי ווי דער דָּרָךְ פון די גמרא [איז אז] די אַלע דְּבָרֵי אַגָּדוֹת זענען אַלע בְּהִסְתָּר בְּתוֹךְ הַסֵּתֶר, נאָך מער באַהאַלטן ווי אין זוהר הקדוש. ס'איז נאָך מער באַהאַלטן דער דָּרָךְ הַנִּסְתָּר אין די גמרא [ווי אין זוהר]. [און] אין זוהר הקדוש איז עס מער 'דאָך' מִבּוֹאֵר אַבִּיסל, דעם נִסְתָּרוֹת.

קצב

אָבער על כל פנים דאָס איז כּוֹלָא חֲדָא הוא [דברי הגמרא ודברי זוהר]. דעם וואָס ער האָט מוֹרָא געהאַט, אַלעס איז אויף שפּעטער, און דאָס איז אַלעס אַזּוֹי געגאַנגען [על דורות העתידים].

ובישמח משה פרשת נצבים (בהפטורה עה"פ כי יום נקם בלבי): ובהקדם מה שפירשתי על המדרש כתבתי עליך שחכם אתה, ואתה מבקש ליכנס לארץ. דענינו כי חכם עדיף מנביא, שנביא הוא מגזירת 'ניב' שְׁפָתַיִם (ישעי' נו, יט), ואינו משיג רק מה שהוא בחינת דיבור. אבל חכם עדיף, שמשגי כביכול מחשבתו של יוצר בראשית, מה דלכא לפומא לא גלי.

קצנ

ישוב קושיא יג-זו (באופן שלישי)¹¹

ולדרכינו גם מה שחילק אותם לשתי מחנות, זה היה פועל דמיוני על דורות העתידים כמבואר במדרשים, אבל על בניו ידע שעליהם יש הבטחה מפורשת, והם ינצלו כולם. ונמצא שלא הפקיר שום נפש מהם.

איבערדעם [איז] ויחץ את העם.

וואָרן דער ויחץ את העם דאָס גייט נישט אַרויף אויף דעמאַלטס, דאָס גייט דאָך אויך אַרויף אויף שפּעטער, אַזוי ווי דער ויירא איז אויף שפּעטער.

[ולכן ויחץ את העם, ווייל] ער האָט דאָ אָנגעגרייט [פועל דמיוני להצלת דורות העתידים, אַז] אַם יִהְיֶה אֲחִינוּ שְׂבִיכָרוֹם [ישארו אחינו שבגולה], אַזוי ווי דער מדרש זאָגט¹².
[אבל על בניו לא נתיירא, כי עליהם כבר הובטח מפי הקב"ה. ונמצא שלא הפקיר שום נפש מבניו].

קצר

ישוב קושיא יז

ומה שחילק גם את הצאן והבקר, הוא לפי שבהם היו כלולים וממונים ס' רבוא נשמות ישראל, כמבואר בספרי המקובלים. ולכן עשה גם בהם פועל דמיוני על ההצלה שבדורות האחרונים

[ומה שנאמר עוד ויחץ וגו'] והצאן והבקר [לשני מחנות, שחילק גם את הבהמות].

דאָס האָב איך שוין געזאָגט יענע וואָך¹³, וואָס ס'שטייט אין די ספרי חכמי אמת [כי צאנו של יעקב] דאָס איז בלויז נְשָׁמוֹת [ישראל, שהיו טמונים שם].

'די' נְשָׁמוֹת [שהוציא יעקב מהצאן] - זאָגט דער ילקוט ראובני¹⁴ - האָט ער געפירט קיין מִצְרַיִם, און פון דאָרט איז אַרויסגעקומען די שְׁשִׁים רְבּוּא אידן, דער כָּלֵל יִשְׂרָאֵל איז אַרויסגעקומען פון 'די' צאן ובקר וואָס ער האָט דאָ געהאַט.

'דאָס' איז געווען דער צאן ובקר, נישט נאָר די שאָף, [נאָר] ס'איז דער כָּלֵל יִשְׂרָאֵל.

קצה

ישוב קושיא יז

ולוה אמר בלשון יחיד ויהי לי שור וחתול וגו', דבוח נרמו למצוא חן בעיניו, כי מה שעשו רואה אצלו בהמות רבות, הרכוש הגשמי שבהם יומסר הכל לבסוף לעשו עבור חלקו במערת המכפלה. ועבודתו של יעקב הוא רק עבור 'הנשמות' קדושות שבתוכם, שהם נקראים בלשון יחיד, וכמו שאמרו חכמי"ל בלשון שבעים 'נפש' הנאמר ביעקב

דאָס קען זיין. יעקב אבינו האָט געזאָגט ויהי לי - צאן ובקר - שור וחתול, איבערדעם האָט ער געזאָגט לְשׁוֹן יָחִיד.

קצו

יעקב אבינו האָט אים באַפוילן: הער נאָר עָשׂו! דו זעסט דאָ אַ פֶּאַרמעגן, אַסאָך שאָף, [און] חֲמוֹרִים. [זאָלסטו וויסן] דעס אַלעס וועט נישט בלייבן ביי מיר.
- [ווייל] ער האָט דאָך עס [צום סוף] אים אַהינגעגעבן [לעשו הכל] פֶּאַר די מַעֲרַת הַמִּכְפֶּלָה [שיוותר עשו על חלקו במערת המכפלה]¹⁵. -

¹¹ ואופן שני ושלישי, הוא בחלק ב' של הדרוש.

¹² בס"ג ויצא תשכ"ז, עיי"ש באורך בזה (וידפס א"ה בלשון קדשו קונטרס רפו, חלק ג), בבאור הפסוקים בפרשת ויצא במה שטרח יעקב בצאן לבן, דהכל היה עבור הנשמות של הכלל ישראל שהוציא יעקב משם.

¹³ בילקוט ראובני בפרשתן (אות קנ): אַעֲבֹר כָּל צֶאֱנָךְ וגו'. תתקע"ד דורות היו מגולגלים בצאן לבן, ואחר כך הולכים יעקב למצרים, ומשם זכו להתגלגל במין אנושי, ולכן היו ישראל פרים ורבים מאד בְּמִצְרַיִם. (גלי ריזא).

¹⁴ כמבואר בבראשית רבה (ק, ה): אָבִי הִשְׁבִּיעֵנִי לֵאמֹר וגו' [בַּקָּרָא] אֲשֶׁר קָרִיתִי לִי [שְׁמָה תִּקְרָא]. בשעה שעמד יעקב עם עָשׂו, אמר ליה מה את בעי, ממון או קבורה. אמר ליה מה להווא גברא קבורתא, הב לי ממון וסב לך קבורתא, הרבה ממון תכרה עליה, הדא הוא דכתיב, בקברי אשר 'לקחת' לי אין כתיב כאן, אלא אֲשֶׁר קָרִיתִי לִי, הכרתי עליה.

ובשמות רבה (לא, ט): בשעה שמת יצחק, באו יעקב ועשו וחלצו את הכל. אמר יעקב, רשע זה עתיד הוא

פון דעם [מרכוש הגשמי] האָב איך נישט גאַרנישט.
איך וויל נאָר אַרויסנעמען די נַשְׁמוֹת וואָס ס'איז דאָרט.

קצו

[און] נַשְׁמוֹת זענען [בלשון יחיד, וכמו שמצינו אצל] די שְׂבָעִים 'נֶפֶשׁ', [אז] אידישע
נַשְׁמוֹת דאָס רופט מען אַן בְּלִשׁוֹן יחיד.

עָשׂוּ הָאֵט געהאַט זעקס נַפְשׁוֹת, שטייט לְשׁוֹן רַבִּים. און יעקב אבינו איז געקומען
[למצרים] 'בְּשָׁבָעִים' נֶפֶשׁ, שטייט נאָר לִשׁוֹן יחיד^ט.

[והענין בזה איתא בספרים]^{טא} ווייל נַשְׁמוֹת זענען מְקוֹרֵן מִתַּחַת פֶּסֶא הַכְּבוֹד חוֹצָבָה,
ס'איז אַ חֵלֶק אֱלֹהִים מִמֶּעַל, [ושם בשורשן הכל מחצב אחד הוא באחדות גמור, מה שאין כן האומות
דהם מעלמא דְּפְרוּדָא].

קצח

איבערדעם האָט ער געזאגט, איך האָב געהאַט פון די אַלע שׁוֹרִים וְחִמּוּרִים האָב
איך נאָר געהאַט איינס, איך האָב געהאַט נַשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל דערין, זענען אַלע לְשׁוֹן
יחיד. [איבערדעם] זאָגט ער וַיְהִי לִי 'שׁוֹר וְחִמּוּר' צאן וְעָבַד וְשִׁפְחָה^{טב}.

קצט

ישוב קושיא ז

וביון שזה קאי על הנשמות, לכך דרשו בזה דצאן אלו ישראל, וחמור זה מלך המשיח, כי רק על ידי שהוציא יעקב
את הם' רבוא נשמות של הכלל ישראל שקיבלו התורה, על ידי זה יהיה לבסוף תיקון השלם בביתא המשיח

און ער האָט נאָך מער געזאָגט: וואָרן איך וואָרט ביז צום מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ.

[ווייל] דאָס אַלעס ליגט אין דערנינען [במקנה יעקב, ווייל] אַז ס'איז דאָ דער פֶּלֶל

ליכנס הוא ובניו למערת המכפלה ויהא לו חלק ודירה עם הצדיקים הקבורים בתוכה, מיד עמד ונטל את כל
הממון שהיה בידו ועשה אותו כרי, ואמר לעשו, אחי חלק שיש לך במערה זו תרצה, או הכסף והזהב הזה.
באותה שעה אמר עָשׂוּ הרי זה בית קבורה מצוי בכל מקום, ובשביל קבר אחד שיש לי במערה אני מאבד כל
הממון הזה. מיד עמד ונטל כל אותו הממון, ונתן לו חלקו. הוא שיעקב אומר ליוסף בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי, קניתי
אין כתיב כאן, אלא כריתי, אמר להן כרי של דנרין נתתי לעשו.

ובתנחומא (ויחי, סימן ו): יעקב קרא לבנו ליוסף, [ואמר לו] וְשִׁכַּכְתִּי עִם אֲבֹתִי, אמר לו באיזה מקום, אמר לו
בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי. וכי חופר קברות היה יעקב, אלא ללמד וכו' שהביא כל כספו וזהבו ועשה מהן כרי וכו'.

^ט כמבואר בויקרא רבה (ד, ט): אמר רבי אלעזר, גוי אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה כתיב בתורתכם (משפטים
כג, ב) אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטָּה, אנו מרובים מכם מפני מה אין אתם משוין עמנו בעבודה זרה וכו', כיון שיצא אמרו לו
תלמידיו, רבי לזה דחית בקנה רצון, לנו מה אתה משיב. אמר להם בְּעָשׂוּ כתיב ביה שש נפשות, וכתיב בו
נַפְשׁוֹת הרבה, דכתיב (בראשית לו, ו): וַיָּחַד עָשׂוּ אֶת נִשְׁיָו וְאֶת בְּנֵי וְאֶת בָּתְרֵי וְאֶת כָּל 'נַפְשׁוֹת' בֵּיתוֹ. וביעקב
שְׂבָעִים נֶפֶשׁ, וכתיב ביה נֶפֶשׁ אחד, דכתיב (שמות א, ה) וַיְהִי כָל 'נֶפֶשׁ' יִצְחָק יָעֶקֶב וגו'. אלא עָשׂוּ שהוא עובד
לאלהות הרבה, כתיב ביה נַפְשׁוֹת הרבה, אבל יעקב שהוא עובד לאלוק אחד, כתיב בו נפש אחת.

וברש"י ויגש (מ, טז): מצאתי בויקרא רבה, עָשׂוּ שש נפשות היו לו, והכתוב קורא אותן 'נַפְשׁוֹת' בֵּיתוֹ
לשון רבים, שהיו עובדין לאלהות הרבה. יעקב שבעים היו לו והכתוב קורא אותן 'נֶפֶשׁ', שהיו עובדים לָקָל א'.

^{טא} ומהם בישימח משה פרשת ויקהל וז"ל: והנה בבית עשו כתיב 'נַפְשׁוֹת', ובבית יעקב כתיב 'נֶפֶשׁ'. כי שורש
הקדושה אחת, וכולן אחת הן, מה שאין כן בשורש הטומאה, שהוא פיירוד.

ובייטב לב פרשת במדבר וז"ל: וזהו שאמר (בילקוט שמעוני ויש במדבר) מה ראו אלו להתקרב, רצ"ל זה את
זה כאיש אחד בלב אחד, יותר מכל האומות, שעליהם נאמר (תהלים צב, י) תִּפְרְדּוּ כָל פְּעֻלֵי אֲנִי. ועל זה אמר
הביאו ספר יוחסין, רצ"ל שזכו לבחינת שלום ואחדות מאבותיהם אברהם יצחק ויעקב, כמו שנאמר (ישעי נא, ב)
אֲבִרְהָם אֲבִיכֶם וגו' אֶחָד קְרָאתִיו וְאֶבְרָכְהוּ וְאֶרְבֶּהוּ, כלומר שקראתיו אחד, הגם שאברכהו וארבהו, אף על פי כן
היה כאיש אחד, באחדות ושלום. וכן נאמר ביעקב כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יִעֲקֹב הִבָּא מִצְרֵימָה שְׂבָעִים, וקורא אותן
נפש, בחינת אחדות. לא כן בעשו שהיה רק שש נפשות והכתוב קורא אותם 'נַפְשׁוֹת' בֵּיתוֹ, כי הם מעלמא
דְּפְרוּדָא, אבל יִשְׂרָאֵל גוי אֶחָד (דברי הימים א' יז, כא), לכן זכו לקבל התורה, וכאמור.

^{טב} כי גם שם מיני ההבחנות וכן העבדים ושפחות. באו מתוך צאנו של לבן, וכמו שכתב רש"י (ויצא לא, ח)
בפסוק מִקְנֵה קִנְיָנוּ, מה שקנה מציאנו, עבדים ושפחות וגמלים וחמורים.

יִשְׂרָאֵל וועט זיין אַ מְשִׁיחַ, [און] חלילה אז ס'איז נישטאָ קיין אידן, ווען ער האָט נישט קיין שְׂשִׁים רְבּוּא אידן [וואָס] זאָלן מְקַבֵּל זיין די תּוֹרָה, העט נישט גיווען געווען [קיין עולם התיקון], וואו העט גיווען געווען [שייך א גאולה], וואו איז דאָ, ווי קאָן אַרויסקומען א מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ.

[צו] אַלעס מוז מען האָבן אידן צו דעם.

[וואָס] 'אַזוי' וועט אויפשטיין דאָס דור הַמְּדַבֵּר, [און] אַלעס וועט אויפשטיין [לתחייה בעת הגאולה שלימה].

ר

הוספה לישוב קושיא יב, וקושיא יט

בניאור המדרש: שהתפלל יעקב, תורה שאתה עתיד ליתן על הר סיני, מי יקרא בו לכאורה היה לו לומר תורה שאתה עתיד ליתן מי 'קבל' אותו, דהא עדיין היה קודם קבלת התורה. ולמה אמר הלשון מי 'קרא' בו, דמשמע שיהיה מי שיקבלנו, רק חשש שלא יהיה מי שיקרא בו

וְהָרִאָהּ [לדרכינו שכל יראתו ותפלתו של יעקב הוא על דורות האחרונים, שהרי] מ'זעט דאָ טאַקע [אין מדרש], איך האָב [עס שוין] געזאָגט אַסאַך מאַל^ס, וואָס שטייט^{סד} [במדרש, אז] ער האָט דאָ מִתְפַּלֵּל געווען אתה אמרת אתו וְאֵת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחַטּוּ בְיוֹם אֶחָד (אמור כב, כח), [און אויב עֲשׂוּ] ער וועט קומען וְהִכְנִי אִם עַל בָּנִים, תורה שנתת מי 'קרא' בו, תורה שנתת לַבְּנִיךְ בְּהַר סִינִי מי יקרא בו.

[ולכאורה קשה] וואָס הייסט מי 'קרא' בו, [והיה ראוי שיאמר] ווער וועט מְקַבֵּל זיין [את התורה].

רא

אמנם לדרכינו אתי שפיר, כי כל תפלתו היה על דורות האחרונים שבגלות הרביעי, וכמבואר בוורד. והם כבר יהיו לאחר קבלת התורה, ולכן אמר רק מי 'קרא' בו

נאָר [לדרכינו] זעט מען פאַרװאָס [שטייט לשון מי 'קרא'], ווייל ער גייט אַרױף אויף שפּעטער. דאָס האָט ער געוואוסט ס'וועט זיין [מי שיקבל את התורה בימי משה], נאָר ער האָט געזען די דוּחַקָא דְגָלוּת רַבִּיעָא [כמבואר בוורד הנזכר], האָט ער געציטערט ס'זאָל נישט זיין קיין שְׂכַחַת הַתּוֹרָה [עד שלא יהיה בדור האחרון מי 'שיקרא' בתורה על דרך האמת].

רב

ובזה מובן גם הלשון שאמר תורה שאתה עתיד ליתן בְּהַר סִינִי מי יקרא בו, כי בנתינת התורה על 'הר סיני' הנמוך מכל ההרים, נרמז בו גם ירדת הדת שבודות הגלות, וכמבואר בדברי הישגות משה על פי הפיוט של רבינו מאיר בהקניות

[ולזה אמר תורה שאתה עתיד ליתן] 'בְּהַר סִינִי'.

[ווייל] הַר סִינִי ווייזט דאָן אויפן חורבן, אַזוי ווי [מ'זאָגט] אין די קִינָה^{סו} פון רבינו מאיר^ס, הַר סִינִי הֵעַל כֵּן בְּחַר בְּךָ, ווייל עֲתִיד הַדֵּת לְהַמְעֵט. [והרי כי הר סיני] דאָס ווייזט אויפן חֲרָבִין.

^{סו} בס"ג וישלת תשי"ד, וישלת תשי"ז, ועוד דרושים בפרשתן. ועיין שם באורן כל הענין דכאן.

^{סד} בבראשית רבה (ע"ה, ג'): ויאמר אם יבוא עֲשׂו אֶל הַמְּחֻנָּה הָאֶחָת וְהִכְהוּ. באותה שעה אמר אבינו יעקב לפני הקב"ה, רבוננו של עולם כתבת בתורתך (אמור כב, כח) וְשׁוֹר אוֹ שֶׁה אֶתוֹ וְאֵת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחַטּוּ בְיוֹם אֶחָד, אם יבא רשע זה ויאבד את בני ואת אמש כאחת, ספר תורה שאתה עתיד ליתן על הר סיני, מי יקרא בו, בבקשה ממך הצילני נא מידו שלא יבא ויכני אם על בנים, שנאמר הַצִּילֵנִי נָא וְגו'.

^{סו} בקניות לתשעה באב (קינה מא, ד"ה שאלי שרופה באש): סִינִי, הִלְכֵן בְּךָ בַּחַר אֱלֹקִים וּמֵאֵס בְּגִדוּלִים, וְזָרַח בְּגִבּוּלֶיךָ. להיות למופת לדת כי תתמעט ותרד מכבודך, וְהָן אֲמַשְׁל מִשְׁלִיךְ. מִשְׁל לְמַלְךְ אֲשֶׁר בְּכָה לְמִשְׁתָּה בְּנוֹ, צָפָה אֲשֶׁר יִגְוֶעַ, כֵּן אֶת מִלְּךְ וְכו'. אורזי דְּמַעוֹת עָדִי יִהְיֶה כְּנַחַל, וְיִגְוֶעַ לְקִבְרוֹת שְׁנֵי שָׂרֵי אֲצִילֶיךָ. מִשָּׁה וְאַהֲרֹן בַּהֲרַ הָהָר, וְאַשָּׁאֵל הַיֵּשׁ תּוֹרָה תְּדַשֶּׁה בְּכֵן נִשְׁרָפוּ גְלִילֶיךָ.

- איך האָב געזאָגט¹⁰ [ההסבר] וויאָזוי דאָס איז¹¹, און ס'שטייט דאָך אין ישמח משה¹², כ'האָב שוין אַסאַך מאַל נאָכגעזאָגט. -
אַבער [בכל אופן] קודם שטייט אין די קינה פון רבינו מאיר, אז איבערדעם האָט מען געגעבן בְּסִינִי, [שהוא] נִמְוֶה שְׁבִהָרִים, ווייל ס'ווייזט אויפן חורבן [וירידת כבוד התורה].

רג

[ולזה אמר יעקב] תורה שנתת 'בהר סיני', זעה איך דאָך ס'וועט זיין אַ חורבן, נו וואָס וועט זיך אויסלאָזן פון אַזאַ ביטער חורבן, אַזאַ ביטער גלות, מי 'יקרא' בן. [ונתיירא יעקב כי] חס וְשָׁלוֹם ס'זאָל נישט זיין קיין שְׁכַחַת הַתּוֹרָה.
[אויף דעם] האָט ער זייער געציטערט. אויף 'דעם' האָט ער מִתְפַּלֵּל געווען.

רד

סיום ישוב קושיא יב, וקושיא יט

[און אויף דעם] האָט ער געדארפט האָבן 'הִבְטָחוֹת און הִבְטָחוֹת'.
און ער האָט אַלץ [נאָך] מוֹרָא געהאַט [שמה יגרום החטא בדורות האחרונים].

רה

און ס'איז געווען פארוואָס מוֹרָא צו האָבן¹³, אַזוי ווי מ'זעה מיר [דעם מצב הדור] בעונותינו הרבים.
[וואָס] לולֵי אַלְקֵי 'אַבְיֵנו' בְּעֶזְרֵנו¹⁴, חס וְשָׁלוֹם העט שוין טאַקע נישט געווען חלילה קיין שְׁרִיד וּפְלִיט.

¹⁰ הוא רבינו מאיר מרוטנבורג, ב"ר ברך. וחבר קינה זו על גזירת שריפת התורה שבימיו, ביום ו' חקת.

¹¹ עיין בזה באורך בסוף ס"ג שמיני תשט"ז, ועוד בכ"מ.

¹² דלכאורה הרי מבואר בגמרא טעם אחר על שנתן את התורה בהר סיני שהוא נמוך מכל ההרים, דהוא כדי ללמד מדת ענוה. ועיין בזה להלן בדברי הישמח משה.

¹³ בישמח משה יתרו (ד"ה במסכתא): וגם כן יתבאר מה שְׁיָסַד רבינו מאיר בקינות, סיני העל פֶּן בָּחַר בָּךְ אֱלֹקִים וּמֵאֵס בְּגִדּוּלִים וכו', פי תמצט ותדך מִכְבוֹדָה וכו', תחת מְעִיל שֶׁק תתפס וכו', עיין שם. ולכאורה הוא נגד דברי רז"ל הני'ל במגילה (כט.) ובמסכת סוטה (ה.) אמר ר' יוסף לעולם ילמד אדם מדעת קונו, שהרי הניח השני'ת כל הרים וגבעות שבעולם, ולא השרה שכינונו אלא על הר סיני. ופרש"י, ילמד אדם מדעת קונו, לאהוב הנמיכות. אם כן מבואר דהוא ללמד ענוה, ולא סימן שתרד הדת מכבודה. וְלָמָּה שאבאר, דברי רבינו מאיר יהיה לאחדים עם דברי רז"ל, ובקנה אחד יעלו וכו'. ○ ○ ואבאר זה, דבאמת ודאי כבוד שמים הוא להיות מקום כבודו והשראתו ית"ש ברומם של עולם, וגם לו ית"ש נאה להתלבש בעטרת גאות, והוא לבושו הנאה לו מלך גאות לבש, לכן יתגאה אִמְרו לאלקים. אך קודם שנתגלה מלכותו כי בכל משלה, וקודם שנודע לכל שאין זולתו, רצונו יתברך להסתור לבוש הגאות ולא להתלבש בו, כדי שלא יטעו על ידי זה מכח המאמר נִעְשָׂה אָדָם (מכבואר שם לעיל מנייה מגמרא סנהדרין לח:), כי יאמרו הלא אינו מתנהג בענוה, והם לא יבינו כי בא ללמד ענוה לאחרים, ויפלו באמונות השניות ח"ו, על כן בחר לו קה לשכון במקום נמוך. אבל לעתיד שיתגלה לעין כל כי אפס בלתו, ונגלה כבוד ה' לעין כל בשר, ולא יצויר שיעלה עוד על הדעת מחשבת שניות ח"ו, אז יתלבש בלבושו ההדר לו. ○ ואם כן מיושב הסתירה הנ"ל, והנה הוא מבואר להדיא בקרא. דאמר נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים, דרצ"ל כמו שנדרש, לזה אמר ונשא מגבעות, ר"ל דהפסוק בעצמו מקשה דאם כן דעל אותן ההרים יהיה הר הבית ועליו הבית המקדש, אם כן יהיה נשא מכל הגבעות, ואיך יתכן זה, הלא נשמע ממִתֵּן תורה שהשני'ת בוחר הנמיכות. לזה מתרץ ונחרו אליי כל הגוים, רצ"ל דשאני התם כי כבר יתגלה לכל שאין זולתו, ואין שטן ואין פגע רע, על כן יתלבש מלך הכבוד בכבודו, והוא נכון בס"ד. ○ ועל פי זה אחי שפיר דברי רבינו מאיר הנ"ל, כי ידוע כי התורה ניתנה על דרך חירות משיעבוד מלכיות וחירות ממלאך המות (עירובין נד. ועוד), דאילו לא חטאו היו נשאר כבוד ה' כמו שיהיה לעתיד, ואם כן למה בחר הנמיכות. אלא הוא כי הכל צפוי, אף שהרשות נתונה (אבות ג, טו. עיי"ש בפי' המשניות). וא"כ אמר רבינו מאיר שפיר סימן לדת שתרד מכבודה, כי אלולי כן לא היה בוחר הנמוך, כמו שלא יבחר לעתיד. ואם כן בקנה אחד עולה עם דברי רז"ל, והוא נפלא בס"ד.

¹⁴ ומיושב היטב קושיית הגמרא, למה נתיירא יעקב.

¹⁵ מלשון הפסוק שאמר יעקב (ויצא לא, מב) לולֵי אַלְקֵי אָבִי, והפסוק כִּי אַלְקֵי אָבִי בְּעֶזְרִי (יתרו יח, ד).

און דער בורא פל עולם'ים האט געהאלפן, בנכות אבותינו הקדושים^ב, אז ס'איז נאך דא אידן וואס מ'ערמאנט זיך אמאל אז ס'איז דא א באשעפער אויף דער וועלט, און ס'איז דא א תורה הקדושה אויף דער וועלט, און מ'זוכט דעם 'דָּרָךְ הָאֱמֶת' אין די תורה הקדושה.

רו

ישוב הקושיות בענין מעשה שבם

ישוב קושיא ל (באופן שני)^א

נאָר קאָן זיין, דאָס קען זיין איז דער פֿשט, איבערדעם האָבן זיי געזאָגט (שמעון ולוי, שמא) מ'וועט זאָגן אין די פֿתֿי מדרשים.

רי

גם שמעון ולוי דאנו על דורות האחרונים יהיה בהם מצב של שכתת התורה, ואם לא היו מענישים ועושים דין בשבם, שמא ילמדו מזה איזה היתר, על ידי פשטים וזים שכתורה

וואָרן זיי האָבן מורא געהאַט [כעין יראתו של יעקב, אז] חלילה אַז ס'וועט אַראָפֿקומען אויף דער וועלט אַ שפֿחת התורה [בדורות האחרונים, און] מ'וועט זיך אויסמישן [עם רשעים עוזביו ועוקרי תורה, וואָס דעמאָלטס] זאָגט מען פֿאַלטשע פֿשטים 'אין די תורה'. [ושמא] וועט מען זאָגן [חלילה כי] אַז ס'איז געשען אַזוינס פֿאַר יעקב אבינו'ס טאַכטער, מסתמא איז עפעס דאָ אַ הֵיתֵר, צי [ווער ווייסט] וואָס מ'וועט זאָגן. האָט ער מורא געהאַט [שלא יאמר] אין די פֿתֿי מדרשים.

רח

ומה שמדברים בשווקים וברחובות מזה, שאירע כך בבת יעקב, על זה יש להמליץ כי בן דרך הפירצות שמתחילים 'מן הגדולים' כמו שאמרו חכמינו, אבל ידעו שזה פירצה. אבל נתייראו שמא ידברו מזה גם 'בבית המדרש', ללמד איזה היתר על ידי פשטים וזים שכתורה

סָתֵם אַז מ'זאָגט, אַז מ'רעדט 'פֿרצות' [בשווקים ורחובות, ושאירע כך אף בבת יעקב, על זה יש להמליץ שכבר אמרו חכמינו]^ב כל פירצה שאינה מן 'הגדולים' אינה פירצה, [וועדיין לא ילמדו מזה להקל ראש].

[אָבער] ער האָט מורא געהאַט מ'וועט עס גאָר 'באַשטעטיגן אין בית המדרש' [על ידי פֿשטים וזים כאילו שייך איזה היתר בזה]. מ'וועט זאָגן אַזאַ פֿשט [להורות היתר לדרכים רעים], און מ'וועט אַזוי לערנען גאָר, 'אין די תורה' אַרײַן וועט מען זאָגן אַזעלעכע פֿאַלטשע פֿשטים.

רט

וזה שהוספם בתרגום יונתן וירושלמי, שאמרו שעשו בן כרי שלא ידברו מזה 'בבתי כנסיות ובתי מדרשות'

איבערדעם האָבן זיי געזאָגט הכוונה יעשה את אחותנו.

חלילה אַז מ'וועט נישט עפעס טון, אַז מ'וועט עס לאָזן אַזוי הפֿקר, וועט מען זאָגן פֿאַלטשע פֿשטים אין בית המדרש, [וואָס] דאָס איז נאָך אַרגער.

^א האבות הק', אברהם יצחק ויעקב.

^ב ואופן ראשון הוא בחלק א' של הדרוש.

^ג בבראשית ובה (כו, ה): תני רבי שמעון בן יוחאי, כל פרצה שאינה מן הגדולים אינה פרצה. ובדברים ובה (ב, יט): כָּרַבָּם כֵּן חָטְאוּ לִי כְּבוֹדָם בְּקָלוֹן אֲמִיר (הושע ד, ז). מהו כָּרַבָּם, אמר רבי שמואל בר נחמני שכל מה שהגדולים עושין, הדור עושה. כיצד, הנשיא מתיר, ואב בית דין אומר 'הנשיא מתיר ואני אוסר', והדיינים אומרים 'אב בית דין מתיר ואנו אוסרים', ושאר הדור אומרים 'הדיינים מתירין ואנו אוסרים'. מי גרם לכל הדור לחטוא, הנשיא שחטא תחלה. [ועיין בעל הגאולה ועה"ת (סימן עח) בפירוש דברי המדרש].

לשון וישלח תשכ"ז (חלק ג) **קדשו** כמ

איבערדעם זאָגט צי"ע דער תרגום יונתן און דער [תרגום] ירושלמי, אַז מ'וועט זאָגן בבית פֿניש־ההוּן ובבית מדר־שיהוּן.

ר

המשך ישוב הקושיות בתחילת הפרשה
הקדמה לישוב קושיא א-ב

וועל מיר צוקומען צו דעם, דער פֿשט דאָ זאָגט דער מדרש [בפסוק] קומה ה' קדמה פֿניו הכריעהוּ.
קען זיין, לויט די אלע פֿשטים וואָס איך האָב געזאָגט פריער [באומרו אַם יבוא עשו אַל המחנה האחת והכהו] ע"ר ..

ריא

ישוב קושיא א

מה שהתפלל קומה ה' קדמה פֿניו, יתפרש מלשון כעס. והכוונה שהתפלל שיוכנע כחו של עשו, בעוד שהוא בא בכעס, מרם שיבוא לעשות שלום והתחברות, שזה סכנה והיוק יותר [ווייל] נאָך אַ גרעסערע צָרה [מהכאה גשמית, היא הכאה רוחנית, אַז] ס'וועט זיין שְׂכַחַת הַתּוֹרָה, [און] ער וועט זיך אויסמישן מיט אידן, [וועל כן התפלל] אַז דער בורא כל עולמים זאָל אים מְכַנֶּיעַ זיין נאָך ווילאַנג ער איז 'ברוּגז'.
זאָגט ער קומה ה' קדמה פֿניו, ווילאַנג ער איז נאָך אין כַּעַס ע"ר [טרם שיבוא לעשות שלום והתחברות (דברי יואל) שזה מזיק יותר], זאָל זיין הכריעהוּ.

ריב

ישוב קושיא ב

ומה שאמר על שבירתו והכנתו של עשו בלשון הכריעהוּ, הכוונה גם על הכרעה ממש. והוא על דרך המבואר לעיל שיש כמה אופני דרשות אמיתיות, ושיש גם כאלו שמכניסים פשטים ורים היפוך האמת. ולזה התפלל דהן למטה יכריעו בפשטים האמיתיים שבתורה, והן למעלה יכריעו במשפט לטובתם והצלם של ישראל, ולהכניע כח עשו ושרו ולהשתיק קטרוגם און ווידעראום הכריעהוּ קען אויך זיין, פאָרוואָס זאָגט ער עפעס אַזאַ לִשׁוֹן 'הַכְרִיעָהוּ' (עיין קושיא ב).
ווייל ס'איז דאָ פֿשטים, און דערנאָך דער ס"מ דער שטן קומט מיט פאַרשידענע פֿשטים, ער קומט [סיי 'לְמַטָּה'] מיט פֿשטים [זרים] וואָס זאָל פאַרפירן אידן פון דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה, [וועל זה התפלל יעקב שיוכלו בני הדור להכריע כהפשט שהוא על דרך האמת].
און [סיי וואָס ער] קומט 'לְמַעְלָה', ער איז מְקַטְרֵג. [וועל זה התפלל יעקב, אַז] מיטן דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה ער זאָל מְכַרֵּעַ זיין [לטובת ישראל].
[ווייל] ס'איז דאָ מִיְמִינִים ומִשְׁמָאִילִים [הן למעלה, והן בפשטי התורה], אויף אַלעמען איז דאָ פֿשטים [שונים].

[וועל זה התפלל יעקב, כי] מ'ברויך אַ גוטן פֿשט.
מ'ברויך האָבן אַ גוטע הכרעה [הן בפשטי התורה, והן בבית דין שלמעלה. אַז] דער בורא פֿל עולמים זאָל געבן אַ גוטע הכרעה לטובה.
דעם גוטן פֿשט [שהיא] לטובת ישראל.

ע"ה פירוש: שמוסיף לומר.
ע"ה חסר כאן קצת על הריקארדינג.
ע"ה דלשון 'פֿניו' מתפרש גם כן על כַּעַס, וכדכתיב בפרשתן (לב, כא) כִּי אָמַר אֶכְפֹּרָה 'פֿניו', ופירש"י אבטל רוגזו. וכן בפסוק שאחר זה וְתַעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל 'פֿניו', ופירש"י בשם מדרש, אִי הוּא שְׂרִי כַּעַס שְׁהִיָּה צָרִיךְ לְכָל זֶה.

אז אידן זאלן געהאלפן ווערן במהרה, [און] מ'זאל ניצול ווערן מ'פ'ל צרה וצוקה. נישט אזוי ווי די מקטריגים זאגן.

ממילא [מזה נגרם] ס'זאל קומען אזא הכרעה אז מ'זאל אים 'צוברעכן' [וכפשת המדרש 'שוברו'].

ריג

איבערדעם מוז דא שטיין א לשון 'הכריעהו' [דמורה גם על הכרעה כפשוטו], זאגט ער נישט פשוט 'שוברו'. ווארן ער קומט דאך מיט טענות [שונות], און מ'ברויך מ'כריע זיין לטובה. ווי כ'האב פריער געזאגט (באות קפד-קפו, ואות וו-רט) ס'איז דא אסאך פשטים. איבערדעם האט ער זיך געבעטן יעקב אבינו: קומה ה' קדמה פניו 'הכריעהו' זאלסט מ'כריע זיין [לטובה, למעלה], זיינע אלע טענות ציווארפן, ציווארפן און מ'כריע זיין, אז ס'איז נישט אזוי ווי 'ער' זאגט.

ריד

דער בורא עולם קאן זיך אויף דעם אן עצה געבן, [צו] אראפברענגען א כח ההכרעה [לטובת ישראל], פאר'ן בית דין של מעלה. און [וכן] אונטן, צווישן אידן, זאל אראפקומען א כח ההכרעה צום אמת'דיגן דרך, מ'זאל זיך קערן צום דרך האמת [שבתורה], און צום בורא כל עולמים. [והתפלל יעקב כי] דער בורא כל עולמים זאל מ'כניע זיין דעם שטן, ער זאל נישט קענען פארפירן אידן, נישט 'אונטן' און נישט 'אויבן'. ער זאל נישט קאנען פארפירן.

רטו

ישוב קושיא ג

ואמרו פלטה נפשי מרשע 'תרבה', היינו בעוד שהוא בא בחרב, טרם שיבוא לעשות שלום והתבחרות, שהוא היזק יותר איבערדעם [זאגט ער] פלטה נפשי מרשע 'תרבה', ווילאנג ער איז נאך 'בחרב', נישט ווען ער ווערט גוט. [שאו הסכנה וההיזק יותר גדול] [וכעין הא דלעיל באות ריא].

רטז

קישור סיפא דקרא פלטה נפשי מרשע תרבה, עם רישא דקרא 'הכריעהו', לפי המדרש ולפי דרשות המדרש שדרשו לכאן ולכאן בהלשון פלטה נפשי מרשע תרבה, יתקשר זה עם מה שביארנו בלשון 'הכריעהו', שהתפלל לכריע בלשון זה כהפשט שהוא לטובת ישראל, שכבר תהיה הגאולה שלימה שאז עתיד להפיל את בני עשו בחרב ס'איז [אין דעם] אויכעט דא צוויי פשטים^ע [לכאן ולכאן]:
א [תרבה גייט ארויף - על תרבה תחיה, - מ'גיט אים א חרב.
ב] און איין פשט ער איז עתיד לפול בחרבה.
אין דער תרבה איז דא א פשט, אז ס'גייט אים גוט, ער האט א חרב. און איין פשט איז אז 'ער באקומט' דעם חרב [שיפול הוא עצמו בחרב].
קער דאס אויך צו דעם, [לאומרו] קומה ה' 'הכריעהו', [שביקש יעקב] זאלסט אים מ'כריע זיין [אז] 'דער' פשט זאל זיין בקרב.

ריז

לעולם איז דאך ביידע [פשטים אמת, רק שזה] פריער און [זה] שפעטער [זה בזמן הצרות וזה בזמן הישועה].

^ע בדברי המדרש שבקושיא ג [עיין שם ג' פשטים, אבל לענינינו יש ב' פשטים שהם לכאן ולכאן].

ריח

[ולזה התפלל יעקב] קדמה פניו 'הכריעהו', [אז] ס'זאל זיין פלטה נפשי מרשע 'חרבך', [וואס] ס'איז דאך דא די צוויי פשטים וואס דער מדרש זאגט.
בעט מען ביים בורא כל עולמים, ס'זאל זיין הכריעהו, מ'זאל מכריע זיין [למעלה ווי] 'דער' פשט וואס ס'איז לטובת הצלת ישראל, פאר אידינ'ס וועגן.

ריט

[ווארן] דאס איז א נחת רוח פארן באשעפער, אז דער בורא כל עולמים ישמח ה' במעשיו (תהלים קד, לא).

אז דער בורא כל עולמים 'זעט נחת' ביי אידן.

אז מ'דינט דעם באשעפער.

און אז אידן ווערן ניצול מכל צרה וצוקה.

רב

איבערדעם האט ער אויף 'דעם' מתפלל געווען.

דאס קאן זיין איז דער פשט אין דעם מדרש.

רמח

ברכת הקודש

דער בורא עולם זאל העלפן:

דער כח און דער זכות [פון] אבותינו הקדושים [יעמוד לנו גם עתה].

[כי] בעונינו הרבים, מ'זעמיר געבליבן ערום ועריה, אין א ביטערן דור, אין דעם גרויסן חשכות.

מ'האט זיך נישט צו וואס צו קערן, און צו וואס צו ווענדן. נאר צום בורא כל עולמים אליין.

[וכמו שאמרו (סוטה מט.) על דור עיקבא דמשיחא] אין לנו על מי להשען, נאר על אבינו שבשמים.

דער בורא עולם זאל העלפן:

אז [ס'זאל נתעורר ווערן] די תפלות פון יעקב אבינו וואס ער האט געבעטן פאר די אלע דורות. [שעל זה היה] ויירא יעקב, ווייל ער האט אנגעקוקט 'דעם' מצב.

קומט אויס, האט ער 'אונז אויך' געזען!

און 'פארדעם' האט ער זיך אזוי געפארכטן!

[און] בעונינו הרבים, ס'איז זיך געווען פאר וואס צו פארכטן!

נאר דער בורא כל עולמים האט דעך דאך געהאלפן [לשמור שארית ישראל] אין זכות פון יעקב אבינו.

דער בורא כל עולמים זאל העלפן:

מ'זאל מיר די זכיה האבן, מ'זאל מיר דינען דעם באשעפער בנחת ובשמחה, מיט הרחבת הדעת.

מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען די ישועה שלימה, בהתרומונות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

